

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Alena Jurinová

Zodpovednosť nadnárodných korporácií
z pohľadu medzinárodného práva

Diplomová práca

Olomouc 2015

VYHLÁSENIE

Vyhlasujem, že som diplomovú prácu na tému „Zodpovednosť nadnárodných korporácií z pohľadu medzinárodného práva“ vypracovala samostatne a citovala som všetky použité zdroje.

V Olomouci dňa 4. mája 2015

Alena Jurinová

POĎAKOVANIE

Rada by sa poďakovala JUDr. Martinovi Faixovi, Ph.D., MJI za odborné vedenie, pomoc pri stanovení koncepcie a cenné pripomienky počas práce. Rada by som tiež ocenila prínos diskusií s Univ. Prof. Mag. Dr. DDr. h.c. Wolfgangom Benedekom, ktoré som mala možnosť absolvovať počas pobytu v rámci programu Erasmus na Univerzite Karla Franzensa v Grazi. Poďakovanie tiež patrí mojej rodine a priateľom za podporu, ktorú mi po celý čas prípravy a spracovania práce poskytovali.

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. NADNÁRODNÉ KORPORÁCIE V MEDZINÁRODNOM PRÁVE	10
2.1. Medzinárodná právna subjektivita nadnárodných korporácií	11
2.2. Medzinárodná zodpovednosť nadnárodných korporácií	15
2.3. Zodpovednosť nadnárodných korporácií v medzinárodnom trestnom práve	17
3. KONCEPTY OSN PRE NADNÁRODNÉ KORPORÁCIE	21
3.1. Dva základné dokumenty OSN	22
3.2. Nadnárodné korporácie v Normách OSN a Rámci OSN	24
3.3. Doktrínálne spory medzi Weissbrodtom a Ruggiem	28
4. <i>SOFT LAW</i> AKO ÚSTUP OD PRÁVNEJ REGULÁCIE	31
4.1. Smernica OECD a Tripartitná deklarácia MOP	32
4.2. Nástroje dobrovoľných iniciatív	35
4.2.1. Due diligence	35
4.2.2. Kontrolné mechanizmy	36
4.3. Nadnárodné korporácie ako súčasť <i>Global Governance</i>	38
4.4. Dobrovoľné kódexy nevedú ku vzniku medzinárodnej obyčajovej normy	42
5. INÉ NÁSTROJE PRIAMEJ ZODPOVEDNOSTI	43
6. ZÁVER	48

1. ÚVOD

Nadnárodné korporácie sa v uplynulých desaťročiach stali významným hráčmi na medzinárodnej scéne. Podľa najnovších prieskumov ide o 77-tisíc korporácií s viac ako pol miliónom dcérskych spoločností a miliónmii subdodávateľov.¹ Stávajú sa konkurentmi štátov, významne ovplyvňujú svetové dianie a rovnako zasahujú aj do sféry ľudských práv.² Diplomová práca sa preto primárne sústreďuje na medzinárodnú zodpovednosť nadnárodných korporácií vo vzťahu k ľudským právam.

Nadnárodné korporácie ako motor globalizácie získavajú čoraz väčšiu ekonomickú silu – na jednej strane majú potenciál prispieť ku zvyšovaniu životnej úrovne, tvorbe pracovných miest či k podpore iných ekonomických a sociálnych práv. Na strane druhej sa však činnosť nadnárodných korporácií spája aj s mnohými negatívnymi zásahmi. Okrem mnohých iných to demonštrujú príklady ropných katastrof pripísaných na konto spoločností BP a Royal Dutch Shell – popri zásahu do širokej sféry ľudských práv spôsobili aj rozsiahle environmentálne škody.^{3, 4} Známy je tiež prípad spoločnosti Nike, ktorá pri výrobe futbalových lôpt v 90. rokoch minulého storočia využívala detskú prácu v Pakistane.⁵

Poškodzovanie ľudských práv nadnárodnými korporáciami nie je len otázkou nedávnej minulosti – pretrváva ako aktuálny problém aj dnes. Keďže ľudské práva sú významným odvetvím medzinárodného práva, vzniká otázka, či možno prostriedkami medzinárodného práva pozitívne ovplyvňovať činnosť nadnárodných korporácií, prípadne vynútiť zodpovednosť (osobitne aj trestnoprávnu zodpovednosť) za poškodzovanie ľudských práv. Nájsť odpoveď na túto otázku je výskumným cieľom diplomovej práce.

¹ *World Investment Report 2006* [online]. unctad.org. 2006 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na <http://unctad.org/en/Docs/wir2006_en.pdf>.

² V prvej desiatke najväčších spoločností sveta sa v rebríčku Global 500 časopisu Fortune umiestnilo v roku 2014 sedem nadnárodných korporácií: Royal Dutch Shell, Exxon Mobil, BP, Volkswagen, Toyota a Glencore.

³ *BP Annual Report and Form 20-F 2013* [online].bp.com. 6. marec 2013 [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <https://www.google.sk/#tbs=li:1&q=http:%2F%2Fwww.bp.com%2Fcontent%2Fdam%2Fbp%2Fpdf%2Finvestors%2FBP_Annual_Report_and_Form_20F_2013.pdf>.

⁴ *The Price of Oil, Corporate Responsibility and Human Rights Violations in Nigeria's Oil Producing Communities* [online].hrw.org. 3. január 1999 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na <<http://www.hrw.org/reports/1999/nigeria/nigeria0199.pdf>>.

⁵ *TED Case Studies, NIKE: NIKE Shoes and Child Labour in Pakistan* [online].1.american.edu [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na <<http://www1.american.edu/ted/nike.htm>>.

Základnou výskumnou otázkou je posúdenie, či majú nadnárodné korporácie priamu zodpovednosť za porušovanie ľudských práv podľa medzinárodného práva. Základnou hypotézou, s ktorou bude práca pracovať pritom je, že zodpovednosť nadnárodných korporácií súvisí s ich právnou subjektivitou, ktorá je problematická. Práca je rozdelená na niekoľko kapitol, ktoré ukážu chronologický vývoj ochrany ľudských práv vo vzťahu k nadnárodným korporáciám počas uplynulých desaťročí a ako sa vyvíjali rôzne interpretácie právnej subjektivity a zodpovednosti.

V prvom rade sa teda práca pokúsi zodpovedať, či o nadnárodných korporáciách možno v súčasnosti hovoriť ako o subjektoch medzinárodného práva. A ak nimi nie sú, aká existuje možnosť ukladať im povinnosti súvisiace s medzinárodnou ochranou ľudských práv. Práve konceptualizácii týchto základných pojmov sa venujú prvé kapitoly.

Na pôde Organizácie spojených národov (OSN) vzniklo niekoľko iniciatív, ktoré sa snažili riešiť ochranu ľudských práv v súvislosti s činnosťou nadnárodných korporácií. Z nich sú najdôležitejšie dve – *Normy OSN o zodpovednosti nadnárodných korporácií a iných obchodných spoločností* a *Ochrana, rešpekt a náprava: rámeček pre biznis a ľudské práva*. Stoja za nimi David Weissbrodt⁶ a John Ruggie⁷. Ich práce sa stali zároveň smerodajnými v celej problematike medzinárodnej zodpovednosti nadnárodných korporácií, a to je dôvod, prečo sa ich sporom venuje aj značná časť tejto práce.

Iniciatívy sa napokon postupne odklonili od diskusie o priamej zodpovednosti korporácií podľa medzinárodného práva a viedli k hľadaniu mimoprávných inštrumentov, tzv. *soft law*. Diplomová práca tiež posúdi vzťah týchto dobrovoľných iniciatív a medzinárodnoprávnej zodpovednosti nadnárodných korporácií za dodržiavanie ľudských práv.

Práca je komplexným (v predpísanom rozsahu diplomovej práce) prierezom všetkých relevantných právnych nástrojov na vynucovanie medzinárodnej zodpovednosti nadnárodných korporácií. Skúma pritom vplyvy a bariéry, ktoré bránia tomuto vynucovaniu.

⁶ David Weissbrodt je profesorom medzinárodného práva na Kalifornskej univerzite v Berkeley.

⁷ John Gerard Ruggie je profesorom medzinárodného práva so zameraním na ľudské práva a medzinárodné vzťahy. V súčasnosti pôsobí na Harvardovej univerzite. V rokoch 1997-2001 pôsobil ako asistent Generálneho tajomníka OSN pre strategické plánovanie, post ktorý pre neho špeciálne vytvoril vtedajší generálny tajomník Kofi Annan. Rovnako bol jedným z hlavných tvorcov dobrovoľnej iniciatívy OSN „UN Global Compact“. V roku 2005 bol ustanovený zvláštnym predstaviteľom OSN pre ľudské práva, nadnárodné korporácie a iné obchodné spoločnosti.

Práve kvôli snahe o komplexnosť je súčasťou diplomovej práce aj americký federálny zákon *Alien Tort Claims Act* (ATCA) z roku 1798. Je síce súčasťou vnútroštátneho právneho poriadku USA, ale z teoretického hľadiska mohol priznať zodpovednosť za porušovanie medzinárodných ľudských práv nadnárodným korporáciám a prakticky umožniť postihovať porušenie kogentných noriem medzinárodného práva. Práca analyzuje niektoré konkrétne prípady, ktoré by k takejto praxi mohli skutočne viesť. Pre špecifickosť tohto zákona sa diplomová práca venuje len národnému právnemu poriadku USA a neponúka komparáciu s právnymi poriadkami iných štátov.

Zodpovednosť nadnárodných korporácií za dodržiavanie ľudských práv je zložitým a komplexným problémom. Pre pochopenie vývoja treba nazrieť do polovice 70. rokov minulého storočia, keď sa objavili prvé diskusie o postavení nadnárodných korporácií v medzinárodnom systéme. Ďalšia vlna iniciatív sa zdvihla v polovici 90. rokov, keď nabrala na sile globalizácia, ktorá prepojila všetky oblasti v medzinárodnom meradle, od ekonomiky, cez politiku, kultúru až po ekologické otázky. Medzinárodné právo ľudských práv musí v dôsledku globalizácie čeliť novej realite, v ktorej rastie postavenie nadnárodných korporácií. Svojím vplyvom presahuje hranice štátov a významne pôsobia na širokú sféru ľudských práv. Diplomová práca preto reflektuje vývoj medzinárodného práva vo vzťahu k nadnárodným korporáciám od nástupu globalizácie až po súčasnosť.

Problematika postavenia nadnárodných korporácií v medzinárodnom práve je zatiaľ len vo svojich počiatkoch. Pre pochopenie všetkých súvislostí súčasného vývoja je preto potrebné aspoň marginálne zasiahnuť aj do poznatkov extranormatívnych vied – najmä ekonómie a medzinárodných vzťahov. V českej ani slovenskej právnickej literatúre sa tejto problematike zatiaľ nevenovala zásadná pozornosť. Opak platí pre literatúru zahraničnú – na tému subjektivity nadnárodných korporácií, ich práv a povinností podľa medzinárodného práva bolo publikovaných množstvo odborných názorov a polemík.

Diplomová práca v snahe nájsť odpovede na výskumné otázky tieto polemiky syntetizuje. Je teda analýzou primárnych dokumentov, syntézou rôznych názorov a polemík v podobe sekundárnych zdrojov, ako aj chronologicko-deskriptívnym opisom relevantných iniciatív. V rámci toho využíva metódy analýzy, syntézy, indukcie, dedukcie, analógie a hodnotenia.

Induktívnym spôsobom tiež načrtáva hlavné trendy v tejto problematike a v závere ponúka vlastné zhodnotenie medzinárodnej zodpovednosti nadnárodných korporácií.

Napriek tomu ambíciou diplomovej práce nie je podať vyčerpávajúci výklad, ale skôr poukázať na niektoré kľúčové aspekty súčasného stavu medzinárodného práva a zároveň naznačiť jeho možné budúce trendy. Mohla by tak slúžiť ako všeobecné uvedenie do problematiky a tiež by mohla inšpirovať k podrobnejším analýzám niektorých čiastkových aspektov, ktoré sa týkajú postavenia nadnárodných korporácií v systéme medzinárodného práva, ako aj ich zodpovednosti za dodržiavanie ľudských práv.

Vymedzenie pojmov nadnárodná korporácia a minimálny štandard ľudských práv

V súčasnosti neexistuje žiaden autoritatívny výklad pojmu nadnárodná korporácia. Diplomová práca využíva definíciu „nadnárodnej korporácie“ podľa Andrewa Claphama, ktorý sa inšpiroval výkladom François Rigauxa. Koncept nadnárodnej korporácie alebo termín „nadnárodnosť“ sa používa podľa neho v prípade, ak ide o určitý autonómny korporatívny systém. Nadnárodnú korporáciu potom považujeme za jedinú právnu entitu, a to aj v prípade, že je zložená z viacerých samostatných právnických osôb, založených podľa právnych poriadkov štátov, v ktorých vykonávajú svoju činnosť. Môže teda nastať situácia, že takáto nadnárodná korporácia bude mať sídlo v jednom štáte, zápis do verejného registra v druhom štáte, príslušnosť majoritných vlastníkov bude k tretiemu štátu a činnosť bude vykonávať vo štvrtom štáte.⁸

Vo vzťahu k činnosti nadnárodných korporácií sa v diplomovej práci na mnohých miestach uvádza minimálny štandard ochrany ľudských práv, preto bude účelné vysvetliť v úvode aj tento pojem. Vychádza z výkladov obsiahnutých v dobrovoľných kódexoch správania sa pre nadnárodné korporácie. Každý síce uvádza vlastný výpočet medzinárodných dokumentov, ktoré považuje za minimálny štandard ochrany ľudských práv, vo všeobecnosti však vychádzajú z *Medzinárodnej listiny ľudských práv*. Tvorí ju *Všeobecná deklarácia ľudských práv* a hlavné nástroje, v ktorých bola kodifikovaná – *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach* s jeho dvomi opčnými protokolmi a *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach*. Okrem *Medzinárodnej listiny* ide aj o

⁸ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 199-201.

zásady týkajúce sa základných práv stanovených v *Deklarácii Medzinárodnej organizácie práce o základných pravidlách a právach pri práci* z roku 1998 a dokumentoch OSN, ktoré sa venujú právam domorodých obyvateľov, osobám z národných, etnických, jazykových či náboženských menšín, ženám, deťom, osobám s postihnutím a migrujúcim pracovníkom a ich rodinám.

2. NADNÁRODNÉ KORPORÁCIE V MEDZINÁRODNOM PRÁVE

Návrhy na reguláciu aktivít nadnárodných korporácií súvisiacich s ochranou ľudských práv sa objavili v polovici 70. rokov ako dôsledok prijatia Nového medzinárodného ekonomického poriadku⁹. Situácia pre zavedenie regulačných mechanizmov bola priaznivá. Hospodársky vyspelé štáty sa obávali, že expanzívne konanie nadnárodných korporácií, prípadne ich zásahy do miestnej politiky by mohli viesť k reštrikciám voči zahraničným investíciám. Rozvojové štáty, ktoré len pred časom získali nezávislosť, sa zas snažili posilniť suverenitu nad svojimi prírodnými surovinami, aby sa mohli stať zdrojom ich ekonomického rozvoja.¹⁰

K úprave pôsobenia nadnárodných korporácií sa prihlásilo viacero medzinárodných inštitúcií. Komisia OSN pre nadnárodné korporácie začala s prípravou návrhov, ktoré po trinástich rokoch vyústili do návrhu *Kódexu správania sa nadnárodných korporácií (United Nations Code of Conduct for Transnational Corporations)*. Dokument uverejnila v roku 1992, nikdy však nebol v plnom rozsahu prijatý.¹¹ Aj Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) prijala v roku 1976 *Smernicu pre multinárodné korporácie (Guidelines for Multinational Enterprises)* a o rok neskôr prišla Medzinárodná organizácia práce (MOP) s *Tripartitnou deklaráciou zásad o nadnárodných podnikoch a sociálnej politike (Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy)*. MOP navyše začala podporovať nadnárodné korporácie, aby prijímali vlastné kódexy zodpovedného správania sa.¹² Iniciatívy sa však ukázali ako málo účinné. Množiac sa

⁹ Nový medzinárodný ekonomický poriadok (NMEP) bol súhrnom návrhov, ktoré začiatkom 70. rokov predložili niektoré rozvojové krajiny na Konferencii OSN pre obchod a rozvoj. Chceli podporiť svoje záujmy zlepšením obchodných podmienok, zvýšením rozvojovej pomoci, znížením ciel a ďalšími prostriedkami. Malo ísť o revíziu medzinárodného ekonomického systému v prospech tretích krajín a nahradenie brettonwoodskeho systému, z ktorého profitovali západné ekonomicky vyspelé krajiny. Základné dokumenty NMEP boli schválené v roku 1974.

¹⁰ SCHUTTER DE, Olivier. *FIDH – Guide on recourse mechanisms* [online]. Fidh.org, 12. marca 2012 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na < https://www.fidh.org/IMG/pdf/guide_entreprises_uk-intro.pdf >.

¹¹ Snaha stroskotala na neschopnosti dosiahnuť kompromis medzi ekonomicky vyspelými a rozvojovými štátmi. Rozpory sa týkali najmä aplikovateľnosti medzinárodného obyčajového práva na investičné vzťahy, obmedzujúcich podmienok pre štáty v otázkach znárodnenia zahraničného majetku, zaobchádzania so zahraničnými spoločnosťami a otázok riešenia sporov zo zahraničných investícií. Citované z WEISSBRODT, David, KRUGER, Muria. *Human Rights Responsibilities of Businesses as Non-State Actors*. In ALSTON, Philip(ed). *Non-state actors and human rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 318- 319.

¹² WEISSBRODT, David, KRUGER, Muria. *Human Rights Responsibilities of Businesses as Non-State Actors*. In ALSTON, Philip(ed). *Non-state actors and human rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 318- 319.

správy o porušovaní ľudských práv korporáciami, najmä v textilnom a ťažobnom priemysle, vyvolali v 80. a 90. rokoch novú vlnu záujmu o túto problematiku.

System ľudských práv bol ako súčasť medzinárodného práva budovaný po 2. svetovej vojne ako ochrana jednotlivcov pred svojvoľným výkonom verejnej moci.¹³ Zaviedol sa všeobecný princíp, podľa ktorého výhradne štáty na svojom území zabezpečujú ochranu ľudských práv a plnia tak svoje medzinárodné záväzky. Pri skúmaní zodpovednosti nadnárodných korporácií za porušovanie ľudských práv treba posúdiť ich postavenie v medzinárodnom práve a súčasne aj zmysel a účel medzinárodného práva ľudských práv. Analýza vzťahu nadnárodných korporácií a ľudských práv si vyžaduje v prvom rade posúdiť otázku ich medzinárodnoprávnej subjektivity a medzinárodnoprávnej zodpovednosti.

2.1. Medzinárodná právna subjektivita nadnárodných korporácií

Medzinárodnoprávna subjektivita sa chápe ako spôsobilosť byť subjektom práv a povinností vyplývajúcich z medzinárodného práva. Zodpovednosť za protiprávne konanie je jedným z prejavov medzinárodnoprávnej subjektivity.¹⁴

V tradičnom medzinárodnom práve boli jedinými subjektmi štáty – vytvárali normy medzinárodného práva a zároveň boli ich jedinými adresátmi.¹⁵ V posledných desaťročiach však na medzinárodnú scénu vystupujú aj ďalší aktéri, ako medzinárodné organizácie, nadnárodné korporácie i jednotlivci. Medzinárodná právna subjektivita je explicitne priznaná len niektorým (medzinárodným organizáciám v zakladacích zmluvách).¹⁶

Medzinárodné právo samo výslovne neuvádza, kto je jeho subjektom, rovnako nestanovuje pravidlá pre získanie subjektivity. V náuke o medzinárodnom práve dodnes neexistuje jednotná teória subjektov či subjektivity.¹⁷ Vyvoláva to množstvo rôznych názorov aj na medzinárodnoprávnu subjektivitu nadnárodných korporácií, o ktorej sa vedú vášnivé debaty.

¹³ VAN DEN HERIK, Larissa, ČERNÍČ, Jernej Letnar. Regulating Corporations under International Law: From Human Rights to International Criminal Law and Back Again. *Journal of International Criminal Justice*, júl 2010, roč. 8, č. 3, s. 3.

¹⁴ DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha:Leges, 2011, s. 132.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 48.

¹⁷ DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha:Leges, 2011, s. 132-133.

Komplexný rozbor tejto problematiky nie je v možnostiach diplomovej práce, preto sa pokúsi rozobrať aspoň jej kľúčové aspekty.

V súčasnosti sa medzinárodné právo podľa viacerých autorov odkláňa od klasickej, ortodoxnej teórie, ktorá považuje štáty za jediné subjekty medzinárodného práva a uznáva existenciu aj subjektov od štátu odlišných. Ich subjektivita sa potom odvíja od spôsobilosti mať medzinárodné práva a povinnosti.¹⁸

V tomto duchu sa vyjadril aj Medzinárodný súdny dvor v posudku vo veci Náhrady škôd utrpенých v službách OSN, v ktorom medzinárodnej organizácii OSN uznal subjektivitu v medzinárodnom práve. Podľa súdneho dvora možno o subjekte hovoriť v prípade, ak sú kumulatívne splnené dve základné kritériá: spôsobilosť mať medzinárodné práva a povinnosti a zároveň spôsobilosť domôcť sa týchto práv prostredníctvom medzinárodnej sťažnosti.¹⁹ Z hľadiska posudzovania subjektivity nadnárodných korporácií je významné konštatovanie, že „*subjekty práva v ktoromkoľvek právnom systéme nemusia byť nutne totožné čo do svojej povahy alebo rozsahu práv; a ich povaha závisí na potrebách spoločnosti.*“²⁰

Niektorí autori navrhujú nahradiť pojem subjekty medzinárodného práva pojmom „aktéri“. Lepšie podľa nich charakterizuje súčasný vývoj a je schopný zahrnúť tradičné, ale aj neštátne subjekty a nadnárodné korporácie. Podľa Nicole Jägers koncept právnej subjektivity nie je statický a môže sa flexibilne prispôbiť praktickým potrebám spoločnosti.²¹

Nadnárodnú korporáciu možno podľa Jägers považovať za subjekt medzinárodného práva, ak sú splnené nasledujúce kritériá:

1. má priznané určité medzinárodné práva,
2. má kapacitu tieto práva vymôcť pred medzinárodným justičným orgánom,
3. má medzinárodné povinnosti,

¹⁸ DURUIGBO, Emeka. Corporate Accountability and Liability for International Human Rights Abuses: recent Changes and Recurring Challenges. *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2008, roč. 6, č. 2, s. 233-234.

¹⁹ *Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949.* (získané 3. mája 2015 z <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>).

²⁰ Tamže, s. 178.

²¹ JÄGERS, Nicola. The Legal Status of the Multinational Corporation Under International Law' In Michael. K. Addo (ed) *Human Rights Standards and the Responsibility of Transnational Corporations*, 1999, s. 263, 259-270 s. In GOTZMANN, Nora. Legal Personality of the Corporation and International Criminal Law: Globalization, Corporate Human Rights Abuses and the Rome Statute. *Queensland Student Law Review*. 2008, roč. 1, č. 1, s. 46.

4. *existuje potreba a politická vôľa medzinárodného spoločenstva takúto subjektivitu priznať.*“²²

Podobné stanovisko má aj Elihu Lauterpacht, ktorému navyše stačí, ak sú nadnárodnej korporácii priznané určité práva, nemusí zároveň disponovať aj kapacitou si ich vymôcť. Ďalej podľa neho nezáleží ani na tom, či je nadnárodná korporácia stranou medzinárodnej zmluvy, ktorá jej tieto práva priznáva.²³ Existuje niekoľko právnych vzťahov týkajúcich sa nadnárodných korporácií, kde sú podľa viacerých autorov tieto kritériá naplnené.

Lauterpacht medzi takéto právne vzťahy zaraďuje moderné **dohody o zahraničných investíciách**.²⁴ Dvojstranné dohody medzi štátom a nadnárodnou korporáciou ukladajú zmluvným stranám práva a povinnosti a často obsahujú klauzulu, ktorá stanoví, že zmluva sa riadi medzinárodným právom. Hoci tieto zmluvy zakladajú medzinárodnú subjektivitu nadnárodných korporácií len *inter partes*, ich uzatváranie naznačuje existenciu medzinárodnej obyčajovej normy, ktorá uznáva subjektivitu nadnárodných korporácií aspoň v takomto rozsahu.²⁵

Druhým typom zmlúv sú **medištátne investičné dohody**. Korporáciám priznávajú spôsobilosť mať určité práva, ktorých sa môžu domôcť pred medzinárodným arbitrážnym tribunálom. Podobné ustanovenia nájdeme aj v iných odvetviach medzinárodného práva. Napríklad *Dohovor OSN o morskom práve* ustanovuje povinnú medzinárodnú arbitráž pri sporoch o interpretáciu či aplikáciu jeho jednotlivých ustanovení zúčastnenými stranami, vrátane právnických osôb. Dohovor navyše ukladá korporáciám aj povinnosti.²⁶

Za tretí typ potom považujú niektorí autori **medzinárodné zmluvy**. V drvivej väčšine neukladajú povinnosti nadnárodným korporáciám priamo, ale zaväzujú štáty, aby postihovali protiprávne konanie korporácií. Existuje však niekoľko výnimiek, ktoré nadnárodným

²² Tamže, s. 47.

²³ LAUTERPACHT, Elihu. „General Rules of the Law of Peace“, in Lauterpacht (ed.), *International Law*, roč. 1, s. 286-287. In CHETAIL, Vincent. *The Legal Personality of Multinational Corporations, State Responsibility and Due Diligence*. 6. december 2013. Unity and Diversity of International Law Essays in Honour of Prof. Pierre-Marie Dupuy. s. 109.

²⁴ LAUTERPACHT, Elihu. *International Law and Private Foreign Investment*. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 1997, roč. 4, č. 2, s. 259.

²⁵ CHETAIL, Vincent. *The Legal Personality of Multinational Corporations, State Responsibility and Due Diligence*. 6. december 2013. Unity and Diversity of International Law Essays in Honour of Prof. Pierre-Marie Dupuy. s. 114.

²⁶ Tamže.

korporáciám ukladajú priamu objektívnu zodpovednosť za škodu.²⁷ Podľa Menno Kammingu teda neexistuje žiaden dôvod ani princíp, ktorý by vylučoval priamu zodpovednosť nadnárodných korporácií podľa medzinárodného práva.²⁸ Iní autori však tieto zmluvy považujú len za výnimky – medzinárodné zmluvy podľa nich vcelku nepredstavujú odklon od tradičnej paradigmy nepriamej zodpovednosti.²⁹ Nadnárodné korporácie sú ustanoveniami medzinárodnej zmluvy priamo viazané len v prípade, ak jej národný právny poriadok prizná priamy účinok. V českom právnom poriadku ide podľa čl. 10 Ústavy Českej republiky o vyhlásené medzinárodné zmluvy, k ratifikácii ktorých dal súhlas Parlament.

Uznanie subjektivity nadnárodných korporácií by mohlo naznačiť aj prijímanie **dobrovoľných kódexov správania sa** pre nadnárodné korporácie. Svojou povahou sú právne nezáväzné, no niektorí autori v nich vidia vôľu štátov priznať nadnárodným korporáciám kvality, predstavujúce základné rysy medzinárodnoprávnej subjektivity. Dobrovoľné kódexy sú určené priamo nadnárodným korporáciám a niektoré dokonca obsahujú implementačný mechanizmus, ktorý umožňuje skúmať ich dodržiavanie.³⁰

Viacere dokumenty prijaté medzinárodnými organizáciami – OSN, MOP či OECD – predpokladajú tvorbu dobrovoľných štandardov a prijalo ich pomerne široké spektrum štátov. To môže z dlhodobého hľadiska udávať smer pre budúcu právnu reguláciu. Do akej miery tieto iniciatívy prispievajú ku kryštalizácii medzinárodnej obyčajovej normy je však otáznе – pre vytvorenie obyčajovej normy medzinárodného práva samotná implementácia dobrovoľných kódexov štátmi zrejme stačiť nebude.³¹ Ako ukážu nasledujúce kapitoly, štáty ich uplatňujú spôsobom, ktorý neoslabuje ich postavenie dominantného subjektu medzinárodného práva a neuznáva efektivitu práva aj v prípade absencie suverénnej moci.

²⁷ Napríklad International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage, Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment of Council of Europe, či Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal)

²⁸ KAMMINGA, Menno. T. *Corporate Obligations under International Law*. Paper presented at the 71st Conference of the International Law Association, plenary session on Corporate Social Responsibility and International Law, Berlin, 17. august, s. 4.

²⁹ VAN DEN HERIK, Larissa, ČERNÍČ, Jernej Letnar. Regulating Corporations under International Law: From Human Rights to International Criminal Law and Back again. *Journal of International Criminal Justice*, Júl 2010, roč. 8, č. 3, s. 8.

³⁰ CHETAİL, Vincent. *The Legal Personality of Multinational Corporations, State Responsibility and Due Diligence*. 6. december 2013. Unity and Diversity of International Law Essays in Honour of Prof. Pierre-Marie Dupuy, s. 116.

³¹ Tamže.

Napriek tomu možno na základe uvedených záverov pripustiť, že nadnárodné korporácie disponujú aspoň čiastočnou či marginálnou medzinárodnoprávnou subjektivitou. To ale automaticky neznamená, že im medzinárodné právo ukladá aj povinnosti a medzinárodnú zodpovednosť za porušovanie ľudských práv. Tento záver však na druhej strane ukazuje, že uznanie nadnárodných korporácií za subjekty medzinárodného práva nepredstavuje neprekonateľnú prekážku.

2.2. Medzinárodná zodpovednosť nadnárodných korporácií

Medzinárodnoprávna zodpovednosť je právnym následkom protiprávneho konania. Nastupuje v prípade, ak sa subjekt dopustí činu, ktorý nie je v súlade so záväzkami vyplývajúcimi z primárnych medzinárodnoprávných noriem.³²

Otázkami právnych následkov porušenia primárnych noriem obyčajového práva sa zaoberala Komisia OSN pre medzinárodné právo (Komisia pre MP). V roku 2001 pripravila *Návrh článkov o zodpovednosti štátov – Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Act* (Návrh článkov). Konečné znenie by malo slúžiť ako predloha budúceho kodifikačného dohovoru, prípadne zatiaľ len deklarácie Valného zhromaždenia OSN. Význam textu spočíva v tom, že ide o vôbec prvé písomné autoritatívne vyjadrenie všetkých existujúcich všeobecne platných obyčajových pravidiel.³³

*„Dokument pripisuje zodpovednosť za porušenie primárnych noriem obyčajového práva len subjektom, ktoré vykonávajú verejnú moc, teda štátom a povstaleckým hnutiam. Pokrýva však aj povinnosť trestne postihovať jednotlivca v postavení orgánov verejnej moci. Protiprávne konanie právnických osôb postihne medzinárodná zodpovednosť len v prípade, že je pričítateľné štátu.“*³⁴ Dokument tak nepripisuje medzinárodnú zodpovednosť nadnárodným korporáciám. *„Podľa stanoviska Komisie pre MP nie je štátu pričítateľná kvalifikovaná činnosť ani tých právnických osôb, ktorých základné imanie je vo vlastníctve štátu (State-owned companies) alebo sú štátom kontrolované. Podľa nej, akokoľvek sú štátom vlastnené*

³² ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Medzinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 572.

³³ Tamže.

³⁴ Tamže.

*a ich činnosť podlieha jeho kontrole, sú bežne podľa vnútroštátneho práva svojbytné a od štátu odlúčené (general separateness at the national level)“.*³⁵

Otázkou ale zostáva, aké budú právne následky pre nadnárodnú korporáciu, ktorej protiprávne konanie je pričítateľné štátu. Podľa Komisie pre MP je konanie pričítateľné štátu len v prípadoch, ak nadnárodná korporácia vykonáva čiastočné funkcie verejnej povahy (*elements of governmental authority*).³⁶

Komisia OSN pre MP rozoznáva tri prípady, kedy je konanie pričítateľné štátu. Steven Ratner³⁷ ich aplikoval na činnosť nadnárodných korporácií. Korporácia bude podľa neho viazaná ľudskoprávnymi obligáciami a rovnako následnou zodpovednosťou za ich porušenie v týchto prípadoch:

1. keď porušovanie ľudských práv korporácii nariadil štát (*human rights violations were instructed by the government to the corporations*),
2. korporácia je poverená výkonom verejnej moci na základe vnútroštátneho zákona (*excercises governmental authority as empowered by the law of the state*),
3. v prípade absencie či paralýzy výkonu štátnej moci (*absence or default of official authorities*).³⁸

Ak by sme aj akceptovali Ratnerov názor a nadnárodným korporáciám vykonávajúcim čiastočné funkcie verejnej povahy priznali zodpovednosť za porušovanie medzinárodného práva, týkalo by sa to len špecifických prípadov – napríklad v posledných rokoch diskutovaných súkromných vojenských spoločností. Ani zďaleka by to nepokrylo činnosť všetkých nadnárodných korporácií a ich možného negatívneho vplyvu na širokú škálu ľudských práv.

³⁵ Tamže.

³⁶ Tamže.

³⁷ Steven Ratner sa venoval otázke zodpovednosti nadnárodných korporácií mimo iného aj v súvislosti s výkladom amerického federálneho zákona ATCA. Americké sudy tento zákon interpretovali tak, že umožňuje stíhať protiprávne jednanie jednotlivcov za občianskoprávny delikt upravený národným právom, ale posudzovaným podľa medzinárodnoprávných štandardov. Zákon podrobnejšie rozoberá 6. kapitola.

³⁸ RATNER, Steven R. Corporations and Human Rights: a Theory of Legal Responsibility. *The Yale Law Journal*, 2001, roč. 111, č. 443, s. 499-500.

2.3. Zodpovednosť nadnárodných korporácií v medzinárodnom trestnom práve

Otázka priamej zodpovednosti za porušovanie ľudských práv nadnárodných korporácií sa objavila aj v rámci medzinárodného trestného práva. Narastajúci počet prípadov, v ktorých boli korporácie podozrivé z podielu na zločinoch podľa medzinárodného práva, vyvoláva častejšie diskusie, či sa na nadnárodné korporácie nevzťahujú aspoň kogentné normy medzinárodného práva.

*„Medzinárodné právo trestné v užšom zmysle³⁹ zakladá priamu, teda z noriem obyčajového medzinárodného práva vyplývajúcu trestnú zodpovednosť jednotlivca za zločiny podľa medzinárodného práva“.*⁴⁰ Medzinárodné právo ukladá trestnú zodpovednosť len fyzickým osobám. V súčasnosti neexistuje žiaden mechanizmus, ktorý by umožňoval prejednávať protiprávne jednanie aj osôb právnických.

Podľa Claphama však absencia medzinárodnej jurisdikcie, ktorá by mohla prejednávať protiprávne konanie právnických osôb sama osebe neznamená, že nadnárodné korporácie nie sú schopné porušiť medzinárodné právo.⁴¹ Priznanie medzinárodnej trestnej zodpovednosti aj právnickým osobám by mohlo poskytnúť prostriedok tzv. „spravodlivej odplaty“ za porušovanie kogentných noriem medzinárodného práva, ktoré predstavuje najťažšie zásahy do základných ľudských práv a slobôd.

O zodpovednosti právnických osôb sa diskutovalo už v rámci Norimberského súdneho procesu, ustanoveného po 2. svetovej vojne. Argumentovalo sa, že svojou činnosťou porušovali pravidlá medzinárodného práva aj samotné korporácie pôsobiace v nacistickom Nemecku. Trestnému stíhaniu sa však vyhli, pretože trestný tribunál disponoval jurisdikciou len nad fyzickými osobami. Protiprávne konanie právnických osôb však netrestali ani ďalšie medzinárodné tribunály založené neskôr, hoci mali právomoc prejednávať zločiny proti

³⁹ Medzinárodné trestné právo v širšom zmysle zahŕňa aj zodpovednosť štátov za spáchanie medzinárodných zločinov.

⁴⁰ DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha:Leges, 2011, s. 271.

⁴¹ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 267.

mieru, proti ľudskosti a vojnové zločiny. Nepostupovali tak ani medzinárodné trestné sudy pre Rwandu a bývalú Juhosláviu.⁴²

Diskusia o zodpovednosti nadnárodných korporácií za zločiny podľa medzinárodného práva sa objavila aj počas prípravy *Štatútu Medzinárodného trestného súdu*. Založený bol v roku 1998 na Rímskej konferencii s cieľom trestať zločiny, ktoré spáchali najmä jednotlivci v postavení štátnych orgánov.⁴³

Návrh štatútu predložený Rímskej konferencii obsahoval aj ustanovenie, ktoré by umožňovalo súdiť právnické osoby (s výnimkou štátov) za zločiny spáchané v mene štátov alebo ich zástupcami. Do finálneho textu sa však nedostalo – kvôli nedostatku času na diskusiu a obavám, ako sa národné právne poriadky vysporiadajú s trestnoprávnou zodpovednosťou právnických osôb, ktorej koncept bol v tom čase mnohým cudzí.^{44, 45}

Skutočnosť, že súčasné medzinárodné právo neposkytuje možnosť trestať právnické osoby za protiprávne konanie podľa Johna Knoxa však ešte neznamená, že im neukladá žiadnu zodpovednosť. Medzinárodné trestné právo zakazovalo genocídu dlho predtým, ako bol ustanovený Medzinárodný trestný súd.⁴⁶ No ani pramene medzinárodného práva neposkytujú jasné riešenie tejto problematiky. Medzinárodné zmluvy obsahujú nanajvýš zmienku o jednotlivcoch. Napríklad *Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídie* hovorí o osobách, ktoré sú „...ústavne zodpovední vládni činitelia, verejní úradníci či súkromné osoby.“⁴⁷

Nejasnosti zostávajú aj v prípade medzinárodných obyčajových noriem, obsah ktorých je často problematicky definovateľný. Ukazuje to aj prípad nemeckej spoločnosti I. G. Farben. Norimberský súdny tribunál prejednával obvinenia z protiprávneho konania dvadsiatich

⁴² VÁZQUEZ, Carlos Manuel. Direct vs. Indirect Obligations of Corporations Under International Law 43 *Columbia Journal of Transnational Law*, 2005, s. 939-940.

⁴³ DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha:Leges, 2011, s. 283.

⁴⁴ GOTZMANN, Nora. Legal Personality of the Corporation and International Criminal Law: Globalization, Corporate Human Rights Abuses and the Rome Statute. *Queensland Student Law Review*. 2008, roč. 1, č. 1, s. 51.

⁴⁵ Zmenu neprinesla ani revízia Rímskej zmluvy v roku 2009.

⁴⁶ KNOX, John H. *The Ruggie Rules: Applying Human Rights Law To Corporations*. 6. august 2011. The UN Guiding Principles on Business and Human Rights, Wake Forest Legal Studies Paper No. 1916664. s. 23.

⁴⁷ Predpis č. 32/1955, vyhláška ministra zahraničných vecí o Dohovore o zabránení a trestaní zločinu genocídie, účinného k 3. 8. 1955, článok 4.

štyroch funkcionárov tejto spoločnosti, ktorá vyrábala a dodávala otravný plyn do koncentračných táborov, využívala nútenú prácu a zúčastňovala sa na ďalších kriminálnych aktivitách. Norimberský súdny tribunál vo svojom odsudzujúcom rozhodnutí konštatoval, že nielen jednotliví funkcionári, ale aj samotná spoločnosť porušila medzinárodné právo.⁴⁸ Niektorí akademici tento výrok považujú za autoritatívny výklad existujúceho medzinárodného obyčajového práva. Iní však zastávajú opačný názor – podľa nich je rozhodujúca skutočnosť, že súd odsúdil len osoby fyzické.⁴⁹

Priamou zodpovednosťou nadnárodných korporácií za spáchanie zločinov podľa medzinárodného trestného práva sa zaoberal aj John Ruggie. Existujúca prax štátov i akademické debaty podľa neho smerujú k tomu, aby sa korporáciám uznala priama zodpovednosť za najťažšie porušenia ľudských práv, zakladajúce medzinárodné zločiny, vrátane genocídy, otroctva, obchodovania s ľuďmi, nútenej práce, mučenia či niektorých zločinov proti ľudskosti.⁵⁰ Konštatuje, že ak absencia mechanizmu na vnútenie zodpovednosti v minulosti nebránila existencii medzinárodnej trestnej zodpovednosti jednotlivcov, nemala by brániť ani zodpovednosti nadnárodných korporácií.⁵¹

Hoci sa otázka trestnej zodpovednosti nadnárodných korporácií ešte len vyvíja, Ruggie už vidí dôkazy o jej existencii. V tejto súvislosti uvádza, že niektoré krajiny penalizujú konanie, ktoré napĺňa skutkovú podstatu zločinov podľa medzinárodného práva.⁵² To však ešte podľa Knoxa samo osebe nespĺňa podmienky konzistentnej praxe (*usus longaevus*) a presvedčenia

⁴⁸ *Law Report of Trials of War Criminals, Selected and Prepared by The United Nations War Crime Commission, Volume X, The I.G. Farben and Krupp Trials, 1949* (získané 3. mája 2015 z <http://www.yalelawjournal.org/article/corporations-and-human-rights-a-theory-of-legal-responsibility>).

⁴⁹ RATNER, Steven R. Corporations and Human Rights: a Theory of Legal Responsibility. *The Yale Law Journal*, 2001, roč. 111, č. 443, s. 477-478 (Ratner citovaním rozsudku IG Farben argumentuje, že medzinárodné obyčajové právo ukladá nadnárodným korporáciám povinnosť zdržať sa jednaní, ktoré zakladá zločin podľa medzinárodného práva). Inak ale *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co., 06-4800-cv, 06-4876-cv, 134-136* (2/3 väčšina sudcov sa odvolávala na skutočnosť, že Norimberský súdny tribunál nedisponoval jurisdikciou nad právnickými osobami).

⁵⁰ UNHRC „Promotion and Protection of Human Rights „*Interim Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises*““UN Doc E/CN.4/2006/97 (22 February 2006) (ďalej Interim Report 2006).

⁵¹ UNHRC Implementation of General Assembly Resolution 60/251 of 15 March 2006 Entitled „Human Rights Council““*Business and Human Rights: Mapping International Standards of Responsibility and Accountability for Corporate Acts*” Report of the Special Representative of the Secretary-General (SRSG) on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises UN Doc A/HRC/4/035 (9 February 2007) (ďalej Mapping Report 2007).

⁵² Tamže.

štátov o právnej záväznosti takéhoto pravidla (*opinio iuris*), ktoré by vytvorili obyčajovú medzinárodnú normu.⁵³

Priama zodpovednosť nadnárodných korporácií za zločiny podľa medzinárodného práva si nevyžaduje zmenu doterajšej koncepcie medzinárodného práva. Nezmenila by povinnosť štátov, ako primárnych subjektov medzinárodného práva, ochraňovať ľudské práva jednotlivcov. Neprenechala by ani posudzovanie rozsahu ľudských práv na súkromné, nedemokratické subjekty, pretože zločiny podľa medzinárodného práva porušujú kogentné normy, ktoré nenechávajú takmer žiadny priestor pre diskreciu. Medzinárodné trestné právo je však budované na princípe komplementarity. Medzinárodný trestný súd by preto prejednával zločiny nadnárodných korporácií len v prípade, že by sa nimi nezaoberali národné sudy.⁵⁴

S určitou nadsádzkou je možné konštatovať, že existuje všeobecná teoretická zhoda na nutnosti postihovať nadnárodné korporácie za závažné zásahy do ľudských práv, predstavujúce porušovanie kogentných noriem medzinárodného práva. Neexistuje však žiaden mechanizmus na vynútenie takejto povinnosti. Absencia jurisdikčného mechanizmu zrejme nie je len nedostatkom procesným, ale poukazuje aj na nedostatok konzistentnej praxe a presvedčenia štátov o právnej záväznosti medzinárodnej obyčajovej právnej normy, ktorá by nadnárodným korporáciám ukladala trestnú zodpovednosť. To poukazuje na skutočnosť, že podľa *Štatútu Medzinárodného trestného súdu* nie je možné súdiť právnické osoby za spáchanie zločinov podľa medzinárodného práva.

⁵³ KNOX, John H. *The Ruggie Rules: Applying Human Rights Law To Corporations*. 6. August 2011. The UN *Guiding Principles on Business and Human Rights*, Wake Forest Legal Studies Paper No. 1916664. s. 25-26.

⁵⁴ VAN DEN HERIK, Larissa, ČERNIČ, Jernej Letnar. Regulating Corporations under International Law: From Human Rights to International Criminal Law and Back again. *Journal of International Criminal Justice*, júl 2010, roč. 8, č. 3, s. 16-17.

3. KONCEPTY OSN PRE NADNÁRODNÉ KORPORÁCIE

Globalizácia zasahuje do postavenia štátov ako primárnych subjektov medzinárodného práva a zvyrazňuje úlohu nadnárodných korporácií. Vládam neraz chýba dostatočná ekonomická sila na presadenie ich zodpovednosti v rámci národných právnych poriadkov. V snahe o získanie zahraničných investícií nadnárodným korporáciám ponúkajú čo najvýhodnejšie podmienky, čím môžu znížiť štandard ochrany ľudských práv. Ruggie v tejto súvislosti poukazuje na rôznu silu jednotlivých ekonomických aktérov, čo spoločnosti znemožňuje vysporiadať sa s nepriaznivými dôsledkami ich pôsobenia.⁵⁵ V oblasti ľudských práv ide najmä o ekonomické, sociálne a kultúrne práva, ako aj tzv. moderné ľudské práva štvrtej generácie. Najviac diskutované sú oblasti pracovných práv, práva na priaznivé životné prostredie či fyzické a mentálne zdravie jednotlivcov.

Ako reakcia na novú situáciu vznikli pod patronátom OSN iniciatívy, ktoré sa zamerali na priamu medzinárodnú zodpovednosť nadnárodných korporácií za porušovanie ľudských práv. Prvý pokus o komplexné posúdenie medzinárodnej zodpovednosti nadnárodných korporácií sa objavil koncom 20. storočia. Pod vedením profesora Weissbrodta⁵⁶ vznikol dokument *Normy OSN o zodpovednosti nadnárodných korporácií a iných obchodných spoločností vo vzťahu k ľudským právam - Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights* (Normy OSN)⁵⁷. Materiál však nebol prijatý a úspech zaznamenal až druhý pokus – Ruggieho dokument *Ochrana, rešpekt a náprava: rámec pre biznis a ľudské práva - Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights* (Rámec OSN)⁵⁸, ktorý Ruggie so svojím tímom vypracoval v roku 2008 z poverenia generálneho tajomníka OSN.

⁵⁵ Interim Report 2006.

⁵⁶ Ako člen Subkomisie pôsobil David Weissbrodt v rokoch 1996-2003 a bol zvolený jej predsedom pre rok 2001-2002.

⁵⁷ Oficiálny dokument: UNHRC „*Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights*“ UN Doc E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2 (2003) (ďalej UN Norms).

⁵⁸ Oficiálny dokument: UNHCR „*Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development, „Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights*“, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie“ UN Doc A/HRC/8/5 (7 April 2008) (ďalej Protect, Respect and Remedy Framework).

Práca Weissbrodta a Ruggieho, ako aj ich neskoršie teoretické spory ukázali, že stanovenie medzinárodnej právnej subjektivity nadnárodných korporácií, ich medzinárodnoprávnej zodpovednosti za ľudské práva a vôbec určenie rozsahu ľudských práv má komplexný charakter. Nejde pritom len o odborné právne otázky, ale ovplyvňuje ho aj hľadanie balansu a kompromisov medzi protichodnými záujmami rôznych skupín. Nezanedbateľným faktorom bola aj skutočnosť, že „*teória pri stanovení medzinárodnoprávných postulátov vychádza zo stavu medzinárodného spoločenstva a zo správania sa jednotlivých aktérov, najmä štátov.*“⁵⁹

3.1. Dva základné dokumenty OSN

Normy OSN pripravila vtedajšia Subkomisia OSN pre podporu a ochranu ľudských práv (Subkomisia). Pôsobila ako think-tank Komisie OSN pre ľudské práva (Komisia pre ĽP) a predkladala jej svoje návrhy na riešenie konfliktov.⁶⁰ Subkomisia v roku 1998 vytvorila pracovnú skupinu zloženú z piatich jej členov podľa regionálneho zastúpenia na posúdenie vplyvu nadnárodných korporácií na ľudské práva.⁶¹

Podnetom pre prípravu Noriem OSN bol okrem iného dokument El-Hadji Guisséna (člena subkomisie zo Senegalu). Prišiel s tézou, že nadnárodné korporácie sú prostriedkom, ako presúvať bohatstvo z chudobných na bohatých, čo predstavuje zlyhanie trhu a vyvoláva potrebu základnej korekcie. Vo svojej správe Guissén pripustil, že hlavným cieľom korporácií je vytvárať zisk, no svoju činnosť musia vykonávať v súlade s istým systémom hodnôt, na ktorom je založená moderná spoločnosť.⁶²

Pracovná skupina si určila za cieľ vypracovať kódex správania sa pre nadnárodné podniky a vedením poverila Weissbrodta. Návrh kódexu konzultovali s mimovládnyimi organizáciami, štátmi, korporáciami, odbormi i odborníkmi na medzinárodné právo. V roku 2003 Subkomisia

⁵⁹ DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha:Leges, 2011, s. 132.

⁶⁰ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 225.

⁶¹ UNHRC „Report of the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities on its Fiftieth Session“ Geneva, 3-28 August 1998 UN Doc E/CN.4/Sub.2/1998/45(1998).

⁶² Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, *Working Document on the Impact of the Activities of Transnational Corporations on the Realization of Economic, Social and Cultural Rights, Prepared by Mr. El Hadji Guissé, Pursuant to Sub-Commission Resolution 1997/11*, UN ESCOR 50th sess, UN Doc E/CN.4/Sub.2/1998/6 (10 June 1998). Pozri MIRETSKI, Pini Pavel, BACHMANN, Sascha-Dominik. The UN „Norms on the Responsibility of Transnational Corporations and Other Business Entities with Regard to Human Rights“: A Requiem. *DEAKIN LAW REVIEW*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 16.

návrh Noriem OSN jednohlasne schválila rezolúciou č. 2003/16 a preložila ich Komisii pre ĽP.⁶³

Normy OSN však vyvolali ostrú kritiku zástupcov štátov a nadnárodných korporácií a komisia ich prijatie v roku 2004 odložila.⁶⁴ Zároveň požiadala Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva, aby pripravil analýzu existujúcich iniciatív a štandardov, týkajúcich sa zodpovednosti nadnárodných korporácií.⁶⁵ Vysoká komisárka Louise Arbour označila Normy OSN za dôležitú iniciatívu a odporučila Komisii pre ĽP, aby sa agende naďalej podrobnejšie venovala.⁶⁶

Komisia pre ĽP navrhla generálnemu tajomníkovi OSN, aby ustanovil zvláštneho predstaviteľa s agendou ľudských práv, nadnárodných korporácií a iných obchodných spoločností⁶⁷. V roku 2005 sa ním stal Ruggie a jeho mandát zahŕňal posúdenie štandardov „spoločenskej zodpovednosti“ a „pričítateľnosti“ konania firiem vo vzťahu k ľudským právam. Preskúmať mal aj koncepty „spoluviny“ a „sféry vplyvu“ a ich dôsledky na medzinárodné spoločnosti.⁶⁸

Ruggieho tím po troch rokoch vypracoval Rámec OSN. Aj on zapojil do riešenia široké spektrum aktérov, no zvolil pragmatický, tzv. biznis prístup. Sústredil sa na pozitíva, ktoré môže priniesť činnosť korporácií v hostiteľskom štáte a dôležitosť dobrého firemného riadenia a dodržiavania pravidiel. Jazykom zrozumiteľným pre biznis vysvetľoval, že

⁶³ UNHRC (Sub-Commission) „Responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights“, Sub-Commission resolution 2003/16, UN. Doc E/CN.4/Sub.2/2003/L.11 at 52 (2003).

⁶⁴ MIRETSKI, Pini Pavel, BACHMANN, Sascha-Dominik. The UN „Norms on the Responsibility of Transnational Corporations and Other Business Entities with Regard to Human Rights“: A Requiem. *DEAKIN LAW REVIEW*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 34.

⁶⁵ UNHCR „Commission on Human Rights Report on the sixtieth session (15 March -23 April 2004)“ UN Doc E/CN.4/2004/127, E/2004/23, Resolution No. 2004/116 (20. April 2004).

⁶⁶ UNHCR „Report of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Report of the United Nations High Commissioner on Human Rights on the responsibilities of transnational corporations and related business enterprises with regard to human rights“ UN Doc E/CN.4/2005/91.

⁶⁷ Išlo o neplatenú pozíciu, na ktorú nebol vyčlenený rozpočet. Financovaná bola dobrovoľnými príspevkami niektorých štátov, ako aj výskumnými grantmi poskytnutými Harvardovou univerzitou, pomocou ktorej vznikol aj expertný tím. Citované z RUGGIE, John Gerard. *Global Governance and „New Governance Theory“: Lessons from Business and Human Rights* [online].hbs.edu, 16. jún 2011[cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <<http://www.hbs.edu/faculty/conferences/2014-business-beyond-the-private-sphere/Documents/Global%20Governance%20and%20%27New%20Governance%20Theory%27.pdf>>.

⁶⁸ RUGGIE, John Gerard. „Business and Human Rights: The Evolving International Agenda.“ Corporate Social Responsibility Initiative, Working Paper No. 31. 2007, MA: John F. Kennedy School of Government, Harvard University. s. 4.

dodržiavanie ľudských práv korporáciám prinesie aj benefity – nehrozia im straty pri obštrukciách, bojkotoch či štrajkoch.⁶⁹

Rada pre ľudské práva (od roku 2006 sa Komisia zmenila na Radu) návrh Rámca jednomyselne prijala rezolúciou 8/7.⁷⁰ Zároveň Ruggieho poverila, aby pripravil jeho implementáciu. Výsledkom boli *Základné princípy pre implementáciu rámca OSN „Ochrana, rešpekt a náprava“ - Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations „Protect, respect and Remedy“ Framework* (Princípy OSN).⁷¹ Prijaté boli v roku 2011, taktiež jednomyselne.⁷²

3.2. Nadnárodné korporácie v Normách OSN a Rámci OSN

Normy OSN i Rámec OSN mali charakter *soft law* dokumentu. Normy OSN však išli o kúsok ďalej – vychádzali z predpokladu, že neštátnym subjektom, teda aj nadnárodným korporáciám, možno uložiť priamu medzinárodnú zodpovednosť za dodržiavanie ľudských práv. V texte obsahujú slovné spojenia typu „majú povinnosť“, čím mal dokument získať špeciálny „nedobrovoľný“ charakter. Podľa Weissbrodta pritom len preformulovali princípy odvodené z medzinárodných zmlúv a obyčajového medzinárodného práva.⁷³ Ako vysvetľuje Clapham, existuje množstvo medzinárodných zmlúv, ktoré ukladajú nadnárodným korporáciám zodpovednosť za protiprávne jednanie. Medzinárodné právo podľa neho vytvorilo režim zodpovednosti korporácií. Medzinárodné zmluvy síce nechávajú možnosť sankcionovania na štátoch, to však nič nemení na fakte, že ich cieľom je postaviť určité jednanie nadnárodných korporácií mimo zákon. Medzinárodné právo tak podľa neho núti

⁶⁹ MIRETSKI, Pini Pavel, BACHMANN, Sascha-Dominik. The UN „Norms on the Responsibility of Transnational Corporations and Other Business Entities with Regard to Human Rights“: A Requiem. *DEAKIN LAW REVIEW*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 37.

⁷⁰ UNHCR „Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development, Business and Human Rights: Towards operationalizing the “protect, respect and remedy” framework, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises” UN Doc A/HRC/11/13 (22 April 2009).

⁷¹ Oficiálny dokument: UNHCR „Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, „*Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework*“” UN Doc A/HRC/17/31 (21 March 2011).

⁷² UNHCR „Resolution adopted by the Human Rights Council 17/4 Human rights and transnational corporations and other business enterprises“ UN Doc A/HRC/RES/17/4 (6 July 2011).

⁷³ WEISSBRODT, David, KRUGER, Muria. Human Rights Responsibilities of Businesses as Non-State Actors. In ALSTON, Philip(ed). *Non-state actors and human rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 331-335.

štáty prijať opatrenia na dosiahnutie zodpovednosti právnických osôb a vytvoriť režim, ktorý vynucuje zodpovednosť korporácií.⁷⁴

Normy OSN sa opierali o základné ľudskoprávne dokumenty. Odkazovali najmä na *Všeobecnú deklaráciu ľudských práv* (Všeobecná deklarácia). Hoci nemá status medzinárodnej zmluvy, podľa Weissbrodta niektoré jej ustanovenia možno považovať za záväzné – pre štáty a do istej miery aj neštátne subjekty. Všeobecná deklarácia je podľa neho autoritatívny interpretačný nástroj ľudskoprávných noriem a množstvo jej ustanovení dosiahlo status obyčajovej normy. Neexistuje preto žiadna konceptuálna bariéra pre stanovenie povinností nadnárodným korporáciám vykonávať svoju činnosť v súlade s medzinárodnými, univerzálne akceptovanými štandardmi. Ako príklad uvádza Weissbrodt medzinárodné inštrumenty⁷⁵, ktoré už uložili neštátnym subjektom priamu či nepriamu zodpovednosť za dodržiavanie ľudských práv.⁷⁶

Všeobecná deklarácia je adresovaná nielen vládam, ale aj jednotlivcom a všetkým orgánom spoločnosti. Vyhlásená je ako „*spoločný cieľ pre všetky národy a všetky štáty za tým účelom, aby každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti, majúci túto deklaráciu neustále na pamäti, usiloval sa vyučovaním a výchovou rozšíriť úctu k týmto právam a slobodám a zabezpečiť postupnými vnútroštátnymi a medzinárodnými opatreniami ich všeobecné a účinné uznávanie a zachovávanie.*“⁷⁷ Aj podľa Louisa Henkina zo slov „*každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti vyplýva, že povinnosť rešpektovať ľudské práva sa aplikuje na všetkých, a teda nevynecháva ani žiadnu obchodnú spoločnosť či kyberpriestor.*“⁷⁸

Preambula je implementovaná v článkoch 29 a 30 Všeobecnej deklarácie. Článok 29 (1) stanoví, že „*každý má povinnosť voči spoločnosti, lebo jedine v nej môže slobodne a plne*

⁷⁴ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 251.

⁷⁵ Ide napríklad o Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Opčný protokol k dohovoru o právach dieťaťa a iné.

⁷⁶ WEISSBRODT, David, KRUGER, Muria. *Human Rights Responsibilities of Businesses as Non-State Actors*. In ALSTON, Philip (ed). *Non-state actors and human rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 328-335.

⁷⁷ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 217(III) z 10. decembra 1948, *Všeobecná deklarácia ľudských práv*.

⁷⁸ HENKIN, Louis. *The Universal Declaration at 50 and the Challenge of Global Markets* 25 *Brooklyn JIL*, 1999, s. 24-25. Citované z CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 228.

rozvinúť svoju osobnosť“.⁷⁹ Článok 30 potom upresňuje, že „v tejto deklarácii sa nesmie nič vykladať tak, aby oprávňovalo ktorýkoľvek štát, skupinu alebo osobu vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov, ktoré by smerovali k potlačeniu niektorého z práv alebo slobôd vyhlásených v tejto deklarácii“.⁸⁰

Weissbrodtovi oponenti namietali, že Všeobecná deklarácia nie je záväzným dokumentom.⁸¹ Vo svojich tridsiatich článkoch taxatívne vymenúva všetky ľudské práva a slobody, no jej ustanovenia majú charakter *de lege ferenda*. Závisí na vývojovom stupni každého štátu, či a ako je schopný ich realizovať.⁸² Medzinárodné pakt, v ktorých bola implementovaná, neobsahujú všeobecnú povinnosť rešpektovať ľudské práva vychádzajúce z ustanovenia článku 29 (1). Len ustanovenia preambúl týchto paktov odkazujú na vzájomné povinnosti jednotlivcov, čo však neposkytuje dostatočne zreteľné povinnosti adresované súkromným osobám.⁸³

Otázkou priamej zodpovednosti korporácií v existujúcich medzinárodných ľudskoprávných inštrumentoch sa zaoberal aj Ruggie ako zvláštny predstaviteľ OSN pre ľudské práva. Už v roku 2007 konštatoval vo svojej správe pre Radu pre ĽP, že existujúce medzinárodné inštrumenty priamu zodpovednosť korporáciám neukladajú. Analyzoval *Medzinárodnú listinu ľudských práv*, ako aj ďalšie medzinárodné ľudskoprávne zmluvy prijaté v rámci OSN a základné dohovory MOP.

Dôvody Ruggieho negatívneho záveru možno zhrnúť do troch bodov:

1. Hoci množstvo ustanovení Všeobecnej deklarácie dosiahlo status obyčajových noriem medzinárodného práva alebo boli vtelené do medzinárodných zmlúv, preambula medzi ne nepatrí.

⁷⁹ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 217(III) z 10. decembra 1948, *Všeobecná deklarácia ľudských práv*.

⁸⁰ Tamže.

⁸¹ Pozri *Joint views of the IOE and ICC on the draft „Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights“* [online]. reports-and-materials.org. máj 2008 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na < <http://www.reports-and-materials.org/sites/default/files/reports-and-materials/IOE-ICC-views-UN-norms-March-2004.doc>. >.

⁸² DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha:Leges, 2011, s. 260.

⁸³ VAN DEN HERIK, Larissa, ČERNÍČ, Jernej, Letnar. Regulating Corporations under International Law: From Human Rights to International Criminal Law and Back Again. *Journal of International Criminal Justice*, júl 2010, roč. 8, č. 3, s. 9.

2. Medzinárodné ľudskoprávne zmluvy nemajú v súlade s názorom vysloveným Radou OSN pre LP priamy horizontálny efekt – neukladajú teda priamu zodpovednosť nadnárodným korporáciám podľa medzinárodného práva.

3. Rovnako ani základné dohovory prijaté v rámci MOP neukladajú priamu zodpovednosť nadnárodným korporáciám. Argument, že sú určené všetkým zamestnávateľom podľa zvláštneho predstaviťa OSN nepostačuje na to, aby založil právnu normu.⁸⁴

Aj Ruggie predpokladá všeobecnú povinnosť nadnárodných korporácií rešpektovať ľudské práva. Považuje ju síce za dobrovoľnú, avšak jej plnenie stále viac vyžaduje. Rešpekt k ľudským právam považuje za globálny štandard, ktorý sa očakáva aj od korporácií bez ohľadu na to, kde vykonávajú svoju činnosť.⁸⁵ Toto zakotvenie však vyplýva skôr z určitých sociálnych očakávaní, nepramení z existujúcich medzinárodných ľudskoprávnych noriem.⁸⁶

Medzinárodné právo ľudských práv teda konštituuje len vertikálny vzťah medzi štátom a jednotlivcom. Rovnaký názor vyslovila v kritike Noriem OSN aj spoločná správa Medzinárodnej obchodnej komory (*International Chamber of Commerce*) a Medzinárodnej organizácie zamestnávateľov (*International Organization of Employers*). Primárnymi nositeľmi ľudskoprávnych obligácií sú podľa nich štáty a tie majú povinnosť zabezpečiť ich účinné uplatňovanie na svojom území.⁸⁷

Nadnárodné korporácie by mali ľudskoprávne povinnosti len v prípade, ak by medzinárodné právo ľudských práv konštituovalo aj horizontálny vzťah medzi jednotlivcami. Priznanie priameho horizontálneho efektu by sa však muselo vysporiadať s viacerými problematickými aspektmi.

⁸⁴ Mapping Report 2007.

⁸⁵ UNHCR „Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, „*Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework*““ UN Doc A/HRC/17/31 (21 March 2011).

⁸⁶ KNOX, John H. *The Ruggie Rules: Applying Human Rights Law To Corporations*. 6. August 2011, The UN Guiding Principles on Business and Human Rights, Wake Forest Legal Studies Paper No. 1916664.s. 16.

⁸⁷ *Joint views of the IOE and ICC on the draft „Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights”* [online]. reports-and-materials.org. máj 2008 [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na < <http://www.reports-and-materials.org/sites/default/files/reports-and-materials/IOE-ICC-views-UN-norms-March-2004.doc>. >.

Po prvé – rozsah práv súvisí s ekonomickou a sociálnou situáciou konkrétneho štátu, nie je teda len otázkou právnou, ale aj politickou. Štáty v národných legislatívach stanovujú konkrétne práva a povinnosti fyzickým a právnickým osobám a vytvárajú inštitucionálny rámec pre ich napĺňanie. Po druhé – niektoré ľudské práva sú definované vágne. Ekonomické a sociálne práva, upravené v *Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* vo všeobecnosti neobsahujú konkrétne práva a povinnosti, preto je problematické určiť minimálny štandard ochrany. Štátom to dáva priestor pre vyvažovanie jednotlivých práv v rámci správy ich vnútorných záležitostí. Ide o rozhodnutia politické, ku ktorým nadnárodné korporácie nemajú potrebné právomoci a demokratický mandát. Koniec koncov, nie je to ani predmetom ich primárne ekonomickej činnosti.

3.3. Doktrínálne spory medzi Weissbrodtom a Ruggiem

Hlavným rozdielom medzi Normami OSN a Rámcom OSN je spôsob určenia zodpovednosti za dodržiavanie ľudských práv nadnárodným korporáciám. Normy OSN vychádzali z tézy, že z existujúceho medzinárodného práva je možné odvodiť priamu zodpovednosť nadnárodných korporácií za dodržiavanie ľudských práv. Ruggie tento koncept odmietol. Neexistuje podľa neho medzinárodná zmluva, obyčajová norma, ani žiadne všeobecné akceptované princípy medzinárodného práva, ktoré by priamo ukladali povinnosti nadnárodným korporáciám.

Normy OSN podľa Ruggieho zavádzali úplne nové pravidlá. Doktrínálne tvrdenia ich tvorcov označil za neprimerané („*excessive*“), problematické („*highly problematic*“) či dokonca konceptuálne nesprávne („*poorly conceived*“).⁸⁸ Uznal, že debaty o subjektivite nadnárodných korporácií by mali reflektovať novú realitu, v ktorej sú korporácie stále viac považované za aktérov (*participants*) s kapacitou niest’ určité medzinárodné práva a povinnosti. Disponujú istými právami priznanými dvojstrannými dohodami o podpore a ochrane zahraničných investícií. Sú tiež subjektmi povinností podľa niektorých medzinárodných zmlúv o ochrane životného prostredia, ukladajúcich korporáciám občianskoprávnu zodpovednosť.⁸⁹

Vo svojich záveroch však Ruggie nešiel za hranice tradičného chápania subjektov medzinárodného práva, kde najväčšiu úlohu zohrávajú štáty. Nadnárodné korporácie síce

⁸⁸ Mapping Report 2007.

⁸⁹ Tamže.

označil za aktérov, čím vytvoril manévrovací priestor pre argumenty o ich medzinárodných právach a povinnostiach, no vo vzťahu k ich priamej zodpovednosti zostal veľmi zdržanlivý. Za primárnych nositeľov ľudskoprávných povinností označil štáty, čím limitoval rozsah povinností nadnárodných korporácií.

Naopak Normy OSN menili tradičné chápanie a úlohu subjektov medzinárodného práva. No ako upozorňujú niektorí autori, skôr ako o reformuláciu existujúcich pravidiel šlo o pokus vytvoriť normatívny rámec, ktorý by vyplnil medzery v existujúcich ľudskoprávných inštrumentoch. Normy sa nevzťahovali len na občianske a politické, ale aj na ekonomické, sociálne a kultúrne práva, patriace do tzv. druhej a tretej generácie ľudských práv. To vyvolávalo pochybnosti – niektoré ľudské práva majú univerzálny právny efekt, ostatné sú však vymáhateľné len medzi stranami medzinárodných dohôd, prípadne nemajú žiadny právny efekt a existujú len vo forme *soft law* dokumentu.⁹⁰

Normy OSN stierali rozdiel medzi verejným a súkromným právom a dali priestor argumentom, že nový koncept by mohol podkopať základnú úlohu štátu ako prijímateľa legislatívy. Ukladali povinnosti nadnárodným korporáciám priamo, nie prostredníctvom implementácie v národných legislatívach, a tak sa dotýkal samotnej podstaty doktríny štátneho centralizmu.⁹¹

Niektorí autori tak označili Normy OSN za teleologickú manifestáciu súčasného progresívneho vývoja medzinárodného práva.⁹² Upenda Baxi v nich vidí dobrú víziu *de lege ferenda*, ktorá ale nereflektuje právny stav *de lege lata* či existujúce pozitívne právo. Podľa neho „úspešné legislatívne pokusy boli často tie, ktoré pôvodne konštituovali len právnu utópiu, ktorá sa však neskôr zmenila na faktický právny stav“. ⁹³ To je dôvod, prečo niektorí autori ako Jägers i samotný Weissbrodt označujú Ruggieho Rámec OSN za premrhanú príležitosť – zavrhol koncept, podľa ktorého by bolo možné korporáciám uložiť povinnosť

⁹⁰ MIRETSKI, Pini Pavel, BACHMANN, Sascha-Dominik. The UN „Norms on the Responsibility of Transnational Corporations and Other Business Entities with Regard to Human Rights“: A Requiem. *DEAKIN LAW REVIEW*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 22.

⁹¹ Tamže, s. 39.

⁹² MIRETSKI, Pini Pavel, BACHMANN, Sascha-Dominik. The UN „Norms on the Responsibility of Transnational Corporations and Other Business Entities with Regard to Human Rights“: A Requiem. *DEAKIN LAW REVIEW*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 10. Viz tiež VÁZQUEZ, Carlos Manuel. Direct vs. Indirect Obligations of Corporations Under International Law. *43 Columbia Journal of Transnational Law*, 2005, s. 928-929.

⁹³ BAXI, Upendra. Market Fundamentalisms: Business Ethics at the Altar of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2005, roč. 5, č.1, s. 14

dodržiavať ľudské práva priamo.⁹⁴ Weissbrodt dokonca obvinil Ruggieho z úplného akceptovania názorov obhajcov medzinárodnej podnikateľskej komunity.⁹⁵

Na druhej strane je nutné priznať, že Ruggieho mandát zahŕňal len posúdenie aktuálneho právneho stavu. Mal objasniť štandardy zodpovednosti nadnárodných korporácií za dodržiavanie ľudských práv a následne vytvoriť jednotný prístup na ich implementáciu. Rezervovaný prístup štátov a nadnárodných korporácií k Normám OSN tak Ruggieho primäl zvoliť cestu čisto dobrovoľných inštrumentov. Neexistovala dostatočná politická vôľa medzinárodného spoločenstva meniť koncept medzinárodného práva.

⁹⁴ JÄGERS, Nicola. UN Principles on Business and Human Rights: Making Headway Towards Real Corporate Accountability?. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2011, roč.. 92, č.2, s. 160.

⁹⁵ WEISSBRODT, David. UN Perspectives on „Business and Humanitarian and Human Rights Obligations,“ 100 AM. SOC'Y INT'L L. PROC. 135, 138 (2006) Citované z DURUIGBO, Emeka. Corporate Accountability and Liability for International Human Rights Abuses: Recent Changes and Recurring Challenges. *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2008, roč. 6, č. 2, s. 244.

4. *SOFT LAW* AKO ÚSTUP OD PRÁVNEJ REGULÁCIE

Normy OSN predstavovali pokus vytvoriť základný normatívny rámec upravujúci povinnosti nadnárodných korporácií dodržiavať ľudské práva. Boli napísané štýlom medzinárodných zmlúv (jazykom aj formuláciami) a išlo o dokument, ktorý mal získať charakter akejsi kvázi záväznej právnej normy. Neznamenali preto odklon od tradičnej paradigmy, podľa ktorej akýsi autoritatívny orgán ukladá práva a povinnosti ostatným subjektom.

V regulácii činnosti nadnárodných korporácií sa však presadil prístup, ktorý predpokladá dobrovoľnú participáciu všetkých aktérov. Ruggieho práca udala nový smer a naznačila vývoj medzinárodnoprávnej regulácie. Prijatím Rámca OSN sa od roku 2008 riešenie zodpovednosti nadnárodných korporácií nasmerovalo do dobrovoľných iniciatív v rámci *soft law*. Diplomová práva im preto venuje zodpovedajúcu pozornosť. V súčasnosti ide o jediný prostriedok, ako je možné priviesť korporácie k dodržiavaniu ľudských práv.

Pravidlá *soft law* sú pravidlá zmiešanej povahy, existujúce na rozhraní medzi právom a politikou. Ide o rôznorodé typy záväzkov, ktorých spoločným menovateľom je skutočnosť, že nie sú striktné právne záväzné a vynútiteľné. Majú nedokonalý obsah či formu. Prvým typom sú dokumenty, ktorým nechýba právne záväzná forma, ale ich obsah tvoria neurčito formulované záväzky. Druhým sú pravidlá, ktorým chýba náležitá právna forma.

Niektorí autori ďalej rozlišujú *soft law* normy aj podľa spôsobu interpretácie a aplikácie. Na rozdiel od *hard law* pravidiel, ktoré sa vynucujú záväznými rozhodnutiami súdov či iných orgánov, pravidlá *soft law* sú vynútiteľné len prostredníctvom diplomacie a politického vyjednávania. Niektoré *soft law* kódexy však obsahujú implementačný mechanizmus, ktorý umožňuje skúmať ich dodržiavanie. To môže z dlhodobého hľadiska udávať smer pre budúcu právnu reguláciu.⁹⁶

Kódexy správania nadnárodných korporácií sa začali uplatňovať v polovici 70. rokov minulého storočia. Niektorí autori v nich vtedy videli vôľu štátov priznať nadnárodným korporáciám kvalitu, ktoré predstavujú základné rysy medzinárodnoprávnej subjektivity. Zo

⁹⁶ CHETAİL, Vincent. *The Legal Personality of Multinational Corporations, State Responsibility and Due Diligence*. 6. december 2013. Unity and Diversity of International Law Essays in Honour of Prof. Pierre-Marie Dupuy. s. 116.

spôsobu ich prijímania a rozšírenia potom hľadali možnosť, ako vyvodit' ustálenú prax štátov a *opinio iuris* pre kryštalizáciu medzinárodnej obyčajovej normy.⁹⁷

Hlavným zástancom tejto koncepcie bol Hans Baade. Podľa neho by sa dobrovoľné kódexy mohli vyvinúť do obyčajovej normy, ak by spĺňali dve základné charakteristiky. Prvou je ustálená prax štátov v podobe oficiálnej politiky vyžadujúcej plnenie dobrovoľných kódexov rôznymi nástrojmi, napríklad aj ich implementáciou do národných právnych poriadkov. Druhou charakteristikou je spôsob prijatia nástrojov a opatrení, sprevádzaný politickými vyhláseniami (*accompanying statements*), z ktorých by bolo možné odvodiť, že štáty považujú kódexy za svoje medzinárodnoprávne záväzky, teda *opinio iuris*. Aj napriek nezáväznému charakteru dobrovoľných kódexov by teda štáty mohli očakávať plnenie ich jednotlivých ustanovení.⁹⁸

Táto kapitola podrobnejšie analyzuje hlavné iniciatívy, ktoré formou *soft law* zaväzujú nadnárodné korporácie rešpektovať ľudské práva pri výkone činnosti. Skúmaním ich obsahu a spôsobu prijatia kontrolných i donucovacích mechanizmov sa diplomová práca pokúsi posúdiť, či sa v praxi preukázala Baadeho teória a objavila sa možnosť uvažovať o kryštalizácii medzinárodnej obyčajovej normy, ktorá by ukladala nadnárodným korporáciám zodpovednosť za porušovanie ľudských práv.

4.1. Smernica OECD a Tripartitná deklarácia MOP

Medzivládna organizácia OECD je dôležitým fórom pre diskusie o dôsledkoch i príležitostiach, ktoré prináša globalizácia. Združuje 34 hospodársky najrozvinutejších štátov sveta, ktoré prijali princípy demokracie a trhovej ekonomiky (Česká republika je členom od roku 1995). Cieľom je koordinovať spoluprácu, sprostredkovať nové investície a liberalizovať medzinárodný obchod.

⁹⁷ Podrobnejšie DEL PONTE, Karen G. Formulating Customary International Law: An Examination of the WHO International Code of Marketing Breastmilk Substitutes. *Boston College International and Comparative Law Review*, 1982, roč. 5, č. 2, s. 377-403.

⁹⁸ BAADE, Hans. The Legal Effects of Codes of Conduct for Multinational Enterprises, 1979, 22 GER. Y.B. INT'L L. Citované z DEL PONTE, Karen G. Formulating Customary International Law: An Examination of the WHO International Code of Marketing Breastmilk Substitutes. *Boston College International and Comparative Law Review*, 1982, roč. 5, č. 2, s. 399.

Organizácia v roku 1976 prijala *Smernicu OECD pre nadnárodné spoločnosti – OECD Guidelines for Multinational Enterprises* (Smernica OECD)⁹⁹, zameranú na podporu zodpovedného podnikania. Je súčasťou *Vyhlásenia OECD o medzinárodných investíciách a nadnárodných spoločnostiach*, ktoré predstavuje širší nástroj upravujúci ich práva a povinnosti.¹⁰⁰

Pod vplyvom Ruggieho práce prišlo na konci prvej dekády 21. storočia k novelizácii Smernice OECD s cieľom prehĺbiť jej účinnosť pri riešení negatívnych zásahov nadnárodných korporácií do ľudských práv. Mechanizmus fungovania OECD poskytoval možnosť, aby sa smernica stala hlavným *soft law* inštrumentom upravujúcim vzťah biznisu a ľudských práv. Predovšetkým – na rozdiel od dokumentov OSN, ktoré majú pre štáty charakter odporučení, smernica, hoci nejde o právne vymáhateľný dokument, je politickým záväzkom vlád členských štátov. Tie majú navyše zriadený jednotný mechanizmus na dohľad nad dodržiavaním smernice – Národné kontaktné miesta (NKM).

Novelizovaný dokument v súlade s implementačnými zásadami Princípov OSN ukladá korporáciám povinnosť rešpektovať ľudské práva, pretože ako hovorí oficiálny komentár ku Smernici OECD, ide o globálny štandard a tým aj očakávané správanie.¹⁰¹

Progresívne je aj rozšírenie Smernice OECD na všetky typy obchodných vzťahov. Pred novelizáciou sa hovorilo len o investičnom vzťahu, teda o priamom použití finančných zdrojov.¹⁰² Novela chápe obchodné vzťahy ako „*vzťahy s obchodnými partnermi, subjektmi v dodávateľskom reťazci, a ďalšími štátnymi a neštátnymi subjektmi, ktoré majú priamu väzbu k obchodnej činnosti, produktom alebo službám podniku.*“¹⁰³ Význam zmeny potvrdzuje fakt, že najčastejším dôvodom neúspechu predchádzajúcich sťažností mimovládnych organizácií bol „nedostatok investičného vzťahu“ medzi spoločnosťou, voči ktorej bola vznesená

⁹⁹ Oficiálny dokument : *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, OECD Publishing (získané 3.mája 2015 z <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>).

¹⁰⁰ ČERNÍČ, Jernej Letnar. Corporate Responsibility for Human Rights: A Critical Analysis of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises. *Hanse Law Review*, 2008, roč. 3, č. 1, s. 71.

¹⁰¹ *Smernice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování podniků v globálním kontextu* (získané 3.mája 2015 z <https://mneguidelines.oecd.org/text/MNEGuidelines%C4%8Ce%C5%A1tina.pdf>).

¹⁰² *OECD Watch statement on the update of the OECD Guidelines for MNEs: Improved Content and scope, but procedural shortcomings remain* [online]. [Oecdwatch.org](http://oecdwatch.org), 25 máj 2011 [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_3675>.

¹⁰³ *Smernice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování podniků v globálním kontextu., komentář k obecným postupům*, bod č. 14 (získané 3.mája 2015 z <https://mneguidelines.oecd.org/text/MNEGuidelines%C4%8Ce%C5%A1tina.pdf>).

sťažnosť a spoločnosťou alebo entitou, ktorá mala nepriaznivý zásah spôsobiť. Celkovo neuspeli až takmer dve tretiny sťažností, v ktorých sa riešila táto otázka.¹⁰⁴

Ďalším *soft law* inštrumentom je *Tripartitnú deklaráciu zásad pre nadnárodné podniky a sociálnu politiku – Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy* (ďalej Tripartitná deklarácia)¹⁰⁵ MOP. Význam tohto dokumentu podčiarkuje fakt, že v súlade s princípmi činnosti tejto organizácie ide o medzinárodný konsenzus vlád, zamestnávateľov a odborov ako reprezentantov zamestnancov. Tripartitnú deklaráciu prijala MOP v roku 1977 a novelizovaná bola v rokoch 2000 a 2006.

Dokument vyvolal rad pozitívnych očakávaní. Napríklad Clapham v ňom vidí dôkaz, že medzinárodné pracovné právo dospelo do štádia, v ktorom prenáša povinnosť rešpektovať ľudské práva zakotvené vo *Všeobecnej deklarácii ľudských práv* na národné a nadnárodné podniky¹⁰⁶. Iní autori však zostávajú rezervovanejší. Tripartitnú deklaráciu považujú skôr za doplnkový zdroj povinností s tým, že korporáciám povinnosti vo vzťahu k ľudským právam určuje primárne národné právo a medzinárodné je až sekundárne.¹⁰⁷

Silná stránka Tripartitnej deklarácie by mala spočívať v jej univerzálnej aplikovateľnosti. Ako sa však ukázalo, množstvo prípadov, pri ktorých existuje podozrenie o negatívnom pôsobení korporácie, je za hranicou dosahu orgánov MOP. Deklarácia zatiaľ v plnom rozsahu nie je implementovaná vo všetkých národných právnych poriadkoch. Problémom naďalej zostáva najmä nedostatočné využívanie postupu prešetrovania sporov jednotlivými zmluvnými štátmi. Pravidelné kontrolné správy sú len formálne a nemajú vysokú vypovedaciu hodnotu.¹⁰⁸

¹⁰⁴ *OECD Watch -10 Years On: Assessing the contribution of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises to responsible business conduct, 2010* [online]. oecdwatch.org, jún 2010 [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na < http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_3550>.

¹⁰⁵ Oficiálny dokument: *Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy* (získané 3.mája 2015 z http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf).

¹⁰⁶ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s 207.

¹⁰⁷ ČERNÍČ, Jernej Letnar. Corporate Responsibility for Human Rights: Analyzing the ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy. *Miskolc Journal of International Law*, 2009, roč. 6, č. 1, s. 32.

¹⁰⁸ Tamže.

4.2. Nástroje dobrovoľných iniciatív

Soft law dokumenty od korporácií vyžadujú, aby v rámci ochrany ľudských práv vykonávali tzv. proces náležitej starostlivosti (*due diligence*), odstraňovali prípadné negatívne dôsledky svojej činnosti a prijímali preventívne opatrenia. Viacerí autori v tom vidia možnosť, ako cez interné firemné dokumenty premietnuť vôľu štátov priznať nadnárodným korporáciám kvality, ktoré predstavujú základné rysy medzinárodnoprávnej subjektivity.

4.2.1. Due diligence

Proces *due diligence* je ústredným prvkom dobrovoľných iniciatív. Ruggie v Rámci OSN definuje *due diligence* ako „zistovanie, predchádzanie a riešenie nepriaznivých vplyvov korporátnej činnosti na ľudské práva“. ¹⁰⁹ Nazval ho ako „*game changer*“, pretože v ňom vidí prostriedok, ako zmeniť vzťah nadnárodných korporácií a ľudských práv. Ten je primárne založený na „identifikácii a zahanbení – *naming and shaming*“ korporácií tretími osobami a postupne by sa mal rozvinúť na princíp „vedomosť a ukázanie – *knowing and showing*“, keď samotné korporácie dobrovoľne vykonávajú svoju činnosť v súlade s ľudskoprávnymi štandardmi. ¹¹⁰ Proces *due diligence* by tak mal predchádzať potenciálnemu poškodzovaniu ľudských práv a prevencia by prispievala k rešpektovaniu ľudských práv širokého okruhu osôb, nielen tých, ktorí sa domáhajú nápravy pred súdnymi orgánmi.

Proces *due diligence* v Ruggieho Rámci OSN obsahuje niekoľko dôležitých krokov. V prvom rade ide o povinnosť zaviesť ľudskoprávnu politiku tak, aby fungovala naprieč celou spoločnosťou. Pozostáva z troch krokov:

- „1. korporácia väzme do úvahy ľudskoprávnu situáciu v krajine, v ktorej má zámer vykonávať svoju činnosť,
2. vytvorí zoznam potenciálnych negatívnych zásahov svojej činnosti do ľudských práv,
3. posúdi, ako by mohli k poškodzovaniu ľudských práv prispieť jej obchodní partneri, dodávatelia či ostatné obchodné vzťahy (vrátane tých, ktoré má s hosťovským štátom).“ ¹¹¹

¹⁰⁹ Protect, Respect and Remedy Framework, bod č. 56.

¹¹⁰ UNHCR „Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, *Business and human rights: further steps toward the operationalization of the “protect, respect and remedy” framework* „ UN Doc A/HRC/14/27 (9 April 2010), bod č. 80.

¹¹¹ Protect, Respect and Remedy Framework, bod č. 57.

Spoločnosti majú povinnosť neustále analyzovať vplyv existujúcich a navrhovaných aktivít na dodržiavanie ľudských práv, pričom kľúčové sú pravidelné aktualizácie negatívnych dôsledkov. Významným prvkom je požiadavka na transparentnosť. Od korporácií sa očakáva, že budú komunikovať s verejnosťou spôsobom, ako chcú riešiť potenciálne negatívne dôsledky na ľudské práva.¹¹²

Hoci Ruggie vidí v týchto postupoch prostriedok pre „*game changer*“, niektorí autori ich považujú len za odporúčenie, ktoré jednotlivcom nezakladá právo „byť vypočutý“. ¹¹³ Zostáva na posúdení samotnej korporácie, aké a či vôbec prijme opatrenia potrebné na jeho realizáciu. Korporácie navyše nemajú povinnosť zverejňovať výsledky posudzovania vplyvov svojej činnosti na ľudské práva.¹¹⁴ Rovnako neobsahujú ani požiadavku nestrannosti a nezávislosti tohto procesu, hoci niektoré predpokladajú, že sa budú zohľadňovať aj stanoviská dotknutých aktérov k projektom ovplyvňujúcim miestne komunity.¹¹⁵ Za významný nedostatok možno považovať aj absenciu monitorovacieho mechanizmu, ktorý by skúmal, či korporácie vykonávajú *due diligence* v súlade so stanovenými požiadavkami.

Aj napriek kritickým hlasom zostáva proces *due diligence* jedným z mála konkrétnych kritérií pre posudzovanie zodpovednosti nadnárodných korporácií za porušenie ľudských práv. Jeho význam sa potvrdzuje v kontrolných mechanizmoch – pri riešení sporov sa posudzuje komplexnosť a kvalita obsiahnutým opatrení.

4.2.2. Kontrolné mechanizmy

Logicky najviac sa očakáva od kontrolných a vynucovacích mechanizmov OECD – sú záväzkom vlád členských štátov, ktoré disponujú jednotným mechanizmom na dohľad nad dodržiavaním dohôd, kontaktnými miestami NKM.

¹¹² Smernice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování podniků v globálním kontextu (získané 3.mája 2015 z <https://mneguidelines.oecd.org/text/MNEGuidelines%C4%8Ce%C5%A1tina.pdf>).

¹¹³ HARRISSON, James. An Evaluation of the Institutionalization of Corporate Human Rights Due Diligence. 26. Júl 2012, Warwick School Of Law Research Paper No. 2012/18.

¹¹⁴ Tamže.

¹¹⁵ Smernice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování podniků v globálním kontextu (získané 3.mája 2015 z <https://mneguidelines.oecd.org/text/MNEGuidelines%C4%8Ce%C5%A1tina.pdf>).

Skúsenosti z prvej dekády 21. storočia však ukázali, že NKM nie sú silným prvkom celého mechanizmu. V rokoch 2001 až 2010 sa využívali sporadicky a bez výraznejších výsledkov. Celosvetovo riešili len 231 prípadov a z toho iba 25 % prípadov, predložených mimovládnyimi organizáciami, skončilo dohodou alebo záverečným stanoviskom ¹¹⁶.

Mechanizmus riešenia sťažností pred NKM pozostáva zo série procedúr na základe žiadostí o konzultácie, dobré služby (konciliáciu alebo mediáciu), ako aj „objasňovania“ významu jednotlivých ustanovení. ¹¹⁷ V debatách o novelizácii Smernice OECD sa objavili návrhy posilniť mechanizmus riešenia sťažností na kvázi súdny proces, v ktorom by kontaktné miesta vystupovali ako nezávislý tribunál. Neboli však akceptované. ¹¹⁸

Podľa OECD Watch ¹¹⁹ je ďalšou slabinou aj istá vágnosť pri určení procesných aspektov. Smernica používa nejednoznačný jazyk s množstvom slovných spojení typu „ak je to vhodné“, čo dáva kontaktným miestam príliš veľkú diskrečnú právomoc. ¹²⁰ Chýba mechanizmus pre súdržnú implementáciu smernice vo všetkých zúčastnených štátoch. Očakávala by sa aj vyššia inštitucionálna nezávislosť NKM, aby sa viac priblížili predstave nezávislého kontaktného miesta ako fóra pre diskusiu a pomoc podnikateľským kruhom, zamestnaneckým či mimovládnyimi organizáciám. V tom prípade by však nemali byť len oddeleniami organizačných zložiek štátu, ako je to aj v Českej republike, kde NKM pôsobí ako stála pracovná skupina Ministerstva priemyslu a obchodu ČR. ¹²¹

Naopak istým pozitívom je rozšírenie akéhosi „druhostupňového“ nápravného procesu pred Investičným výborom OECD, ktorý dohliada na fungovanie smernice. Do novelizácie mali možnosť obracať sa na tento orgán len BIAC (Poradný výbor pre priemysel a obchod) a TUAC (Odborový poradný výbor). Od roku 2011 má toto právo aj OECD Watch. Investičný

¹¹⁶ *OECD Watch -10 Years On: Assessing the contribution of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises to responsible business conduct, 2010* [online]. oecdwatch.org, jún 2010 [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_3550>.

¹¹⁷ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s 207, 613 s.

¹¹⁸ CERNIC, Jernej Letnar. *The 2011 Update of the Guidelines for Multinational enterprises* [online]. Asil.org. 10. február 2012 [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <<http://www.asil.org/insights/volume/16/issue/4/2011-update-oecd-guidelines-multinational-enterprises>>.

¹¹⁹ OECD Watch je stály poradný výbor združujúci občianske iniciatívy z členských i ďalších krajín.

¹²⁰ *OECD Watch statement on the update of the OECD Guidelines for MNEs: Improved Content and scope, but procedural shortcomings remain* [online]. Oecdwatch.org, 25 máj 2011 [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_3675>.

¹²¹ ČERNÍČ, Jernej Letnar. *Corporate Responsibility for Human Rights: A Critical Analysis of the OECD Guidelines for Multinational enterprises*. *Hanse Law Review*, 2008 roč. 3 č. 1, s. 95.

výbor OECD organizuje výmenu názorov o otázkach obsiahnutých v smernici. Neskúma meritum veci, neposudzuje činnosť jednotlivých korporácií a neprijíma závery týkajúce sa ich konania. Vydáva objasňujúce stanoviská a posudzuje, či NKM splnilo svoje povinnosti a poskytlo správny výklad smernice. Sporné strany nemajú k tomuto nápravnému mechanizmu priamy prístup.¹²²

Ak Smernica OECD vyvoláva rozpaky nad účinnosťou dobrovoľných mechanizmov, potom implementácia Tripartitnej deklarácie MOP už vôbec nenapĺňa očakávania efektívneho nástroja pre nápravu porušených ľudských práv. Správy o dodržiavaní deklarácie obsahujú len všeobecný sumár a negatívnu prax konkrétnych podnikov z nich nemožno vysledovať – neobsahujú názvy korporácií, ktorých sa týkajú poskytované informácie. Stupeň ich dôveryhodnosti sa odvíja od záujmu jednotlivých vlád, ako aj zamestnávateľov a odborov o transparentnosť prieskumného procesu.¹²³

Aj posudzovanie sťažností je veľmi obmedzené – netýka sa národného práva a zvyklostí, výkladu medzinárodných pracovných zmlúv a odporučení, ani záležitostí spadajúcich pod postup upravujúci slobodu zhromažďovania.¹²⁴ Proces tak síce môže posudzovať určité fakty, ale neposkytuje právne riešenie na základe faktického stavu konkrétneho prípadu¹²⁵. Nemôže ani vyniesť rozhodnutie o porušení Tripartitnej deklarácie MOP, ktoré by poskytlo nápravu ich obetiam alebo spôsobilo morálnu ujmu vinníkom.

4.3. Nadnárodné korporácie ako súčasť *Global Governance*

Rámec OSN a dokumenty ďalších medzinárodných inštitúcií sú súčasťou celého systému mimoprávných regulácií, označovaných v poslednom desaťročí ako tzv. globálna správa (*Global Governance*). Vyjadruje snahu reagovať na ekonomickú globalizáciu, keď národné

¹²² Smernice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování podniků v globálním kontextu. Dostupné na <<https://mneguidelines.oecd.org/text/MNEGuidelines%C4%8Ce%C5%A1tina.pdf>>.

¹²³ ČERNÍČ, Jernej, Letnar. Corporate Responsibility for Human Rights: Analyzing the ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy. *Miskolc Journal of International Law*, 2009, roč. 6, č. 1, s. 29.

¹²⁴ *Tripartitní deklarace zásad o nadnárodních podnicích a sociální politice* (získané 3.mája 2015 z http://www.cmkos.cz/data/articles/down_353.pdf).

¹²⁵ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s 207.

legislatívy už nie sú schopné zabezpečiť dodržiavanie pravidiel pri vzájomne prepletených ekonomických a sociálnych aktivitách cezhraničnej povahy.¹²⁶

Na *Global Governance* sa podieľa množstvo rôznych aktérov. Ide o samoreguláciu spoločnosti s cieľom vytvárať súdržnosť, poriadok a kontinuitu systému. Nezaobíde sa aj bez neštátnych subjektov, ktoré sa spolupodieľajú na vzniku a vynucovaní dohodnutých pravidiel.

¹²⁷ Ruggie ju chápe ako „*autoritatívne systémy noriem, pravidiel, inštitúcií či praktík, ktorými určité spoločenstvo, lokálne či globálne, spravuje svoje záležitosti.*“¹²⁸. Globálnu správu vo všeobecnosti označuje za riadenie bez vlády. Môže predstavovať rôzne formy – samoreguláciu nadnárodných korporácií, spoločnú reguláciu nadnárodných korporácií a štátov, ako aj reguláciu nadnárodných korporácií prostredníctvom národných legislatív. Všetky tieto entity spolupracujú pri vytváraní, rozvoji a implementácii pravidiel, ktoré prekračujú hranice štátov. Neexistuje však žiadna zvrchovaná autorita, ktorá by disponovala právomocou pravidlá vynútiť. Globálna správa sa preto nezaobíde bez neštátnych subjektov, ktoré sa spolupodieľajú na vzniku a vynucovaní dohodnutých pravidiel.¹²⁹ Ľudské práva sú v rámci *Global Governance* v centre pozornosti a požiadavka na ich dodržiavanie zasahuje takmer všetky právne odvetvia.

Najväčšou dobrovoľnou iniciatívou *Global Governance* zameranou na spoločenskú zodpovednosť podnikateľskej sféry pod záštitou OSN je *Global Compact*.¹³⁰ Na potrebu novej „globálnej dohody“ upozornil bývalý generálny tajomník OSN Kofi Annan v roku 1993 na konferencii Svetového ekonomického fóra v Davose. V kritike neoliberálnej globalizácie navrhol biznis lídrom vytvoriť na pôde OSN platformu, ktorá by na základe spoločných hodnôt a princípov dala „ľudskú tvár“ svetovému obchodu. *Global Compact* bol formálne predstavený v polovici roku 2000 a jeho architektom sa stal Ruggie.¹³¹

¹²⁶ RASCHE, Andreas, GILBERT, Dirk, Ulrich. Institutionalizing global governance – the role of the United Nations Global Compact. *Business Ethics: A European Review*, december 2011, roč. 21, č. 1, s. 3-5.

¹²⁷ Tamže.

¹²⁸ RUGGIE, John Gerard. „*Business and Human Rights: The Evolving International Agenda.*“ Corporate Social Responsibility Initiative, Working Paper No. 31. 2007, MA: John F. Kennedy School of Government, Harvard University. s. 3.

¹²⁹ RASCHE, Andreas, GILBERT, Dirk Ulrich. Institutionalizing global governance – the role of the United Nations Global Compact. *Business Ethics: A European Review*, December 2011, roč. 21, č. 1, s. 6-9.

¹³⁰ VOEGTLIN, Christian, PLESS, Nicola Manuela. Global Governance: CSR and the Role of the UN Global Compact. *Journal of Business Ethics*, 2014, roč. 122, č. 2, s. 6.

¹³¹ HUMMEL, Hartwig. „*The Global Compact: Symbolic or Regulative Politics? The United Nations and Transnational Corporations.*“ Paper for the conference: „Market Making and Market Shaping in the Global Political Economy“, December 16-17, 2005, Hagen, draft version. s. 14.

Global Compact sa pokúša vytvoriť sieť spoločných hodnôt naprieč globálnou ekonomikou. Zahŕňa všeobecne akceptované medzinárodné zmluvy – *Všeobecnú deklaráciu ľudských práv*, *Deklaráciu MOP o základných zásadách a právach pri práci*, *Deklaráciu z Rio de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji* a *Dohovor OSN o boji proti korupcii*.¹³²

Medzery súčasnej globálnej správy by malo vyplniť desať univerzálnych princípov:

Ľudské práva: Korporácie by mali rešpektovať a podporovať ochranu medzinárodne deklarováných ľudských práv. Súčasne by mali zabezpečiť, aby sa žiadnym spôsobom nezúčastnili na porušovaní ľudských práv.

Pracovné štandardy: Korporácie by mali podporovať slobodu zhromažďovania a uznávať právo na kolektívne vyjednávanie. Vylúčiť by mali akúkoľvek formu nútenej práce a rešpektovať zákaz detskej práce. Ďalších princípom je vylúčenie diskriminácie pri prijímaní do pracovného pomeru a v práci.

Životné prostredie: Dôraz sa kladie na preventívny prístup korporácií k otázkam týkajúcim sa životného prostredia. Korporácie by sa tiež mali zúčastňovať iniciatív, ktoré podporujú zodpovedný prístup k životnému prostrediu. Ďalším záväzkom je podpora vývoja a rozširovania technológií, ohľaduplných k životnému prostrediu.

Boj proti korupcii: Korporácie by mali bojovať proti akýmkoľvek formám korupcie vrátane vydierania a úplatkárstva.¹³³

Global Compact mnohí prijali s nádejou ako iniciatívu, že môže vyplniť medzery v súčasnej globálnej správe. Agenda ľudských práv, sociálnych a environmentálnych štandardov sa vďaka nej udržala v centre pozornosti a prostredníctvom jej desiatich princípov sa rozvinula debata o globálnych etických štandardoch.

Iniciatíva *Global Compact* je založená na dobrovoľnom členstve korporácií a ďalších aktérov – odborových organizácií, občianskych iniciatív či agentúr OSN. Korporácia prejaví záujem o členstvo listom najvyššieho výkonného orgánu korporácie adresovaným generálnemu tajomníkovi OSN, v ktorom vysloví podporu princípov *Global Compactu* a zámer ich implementovať.¹³⁴ Členstvo si udržuje každoročnou správou, aký pokrok v tejto oblasti

¹³² *The Ten Principle* [online].unglobalcompact.com [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <<https://www.unglobalcompact.org/abouttheGC/thetenprinciples/index.html>>.

¹³³ Tamže.

¹³⁴ *How To Participate* [online].unglobalcompact.com [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <https://www.unglobalcompact.org/HowToParticipate/How_to_Apply_Business.html>.

dosiahla (tzv. *Communication on Progress report*)¹³⁵. Sankciou za nesplnenie povinnosti je vyškrtnutie zo zoznamu – stane sa tak v prípade, ak korporácia nepredloží výročnú správu počas dvoch po sebe nasledujúcich rokov.¹³⁶

Annan a Ruggie založili iniciatívu na predstave, že nadnárodné korporácie sa môžu naučiť zodpovednému podnikaniu vzájomným zdieľaním svojich skúseností. Tým by mali inšpirovať aj ďalšie korporácie, aby sa k iniciatíve pripojili.¹³⁷ Tento cieľ by mali naplniť dialógy, ktoré vytvoria spoločnú predstavu zodpovedného jednania, napríklad pri činnosti v konfliktných oblastiach. Rovnako by mali vzniknúť partnerské projekty medzi korporáciami a agentúrami OSN.¹³⁸ Iniciatíva tak neobsahuje žiadne právne záväzné normy, je postavená len na sebaregulácii. Neobsahuje sankčný mechanizmus, rovnako ani nepredstavuje posúdenie a schválenie politiky zodpovedného podnikania nadnárodných korporácií. Podľa Annana nie je ani kódexom správania sa.¹³⁹

Aj to je dôvod, prečo má iniciatíva nemálo kritikov. Tvrdia, že vďaka nenáročným podmienkam pre vstup a všeobecne definovaným základným princípom vyvolá skôr opačný efekt – korporáciám ponúka možnosť využívať autoritu OSN ako marketingový nástroj bez toho, aby princípy reálne dodržiavali.¹⁴⁰

Potvrzuje to prípad dvoch ropných spoločností, BP a Royal Dutch Shell. Obe boli v roku 2010 vyčiarknuté z Indexu udržateľnosti Dow Jones (DJSI) – BP pre ropnú katastrofu v Mexickom zálive a Shell za znečistenie delty Niger na západe Afriky. BP o tri roky neskôr získala späť svoju dobrú povesť, naopak Shell je z DJSI stále vylúčená, navyše jej dcérske spoločnosti uznali holandské súdy za vinné.¹⁴¹ Pritom obe spoločnosti boli po celý čas členmi

¹³⁵ What is COP? [online].unglobalcompact.com [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <<https://www.unglobalcompact.org/COP/index.html>>.

¹³⁶ VOEGTLIN, Christian, PLESS, Nicola Manuela. Global Governance: CSR and the Role of the UN Global Compact. *Journal of Business Ethics*, 2014, roč. 122, č. 2, s.7.

¹³⁷ Tamže.

¹³⁸ Tamže.

¹³⁹ HUMMEL, Hartwig. „The Global Compact: Symbolic or Regulative Politics? The United Nations and Transnational Corporations“. Paper for the conference: „Market Making and Market Shaping in the Global Political Economy“, december 16-17, 2005, Hagen, draft version.

¹⁴⁰ Tamže, s. 17-18.

¹⁴¹ Holandský okresný súd v Haagu v januári 2013 riešil žalobu na spoločnosť Royal Dutch Shell a jej dcérsku spoločnosť Shell Petroleum Development Company of Nigeria. Spoločné súdne konanie umožnil holandský zákon o civilnom procese, ktorý upravuje spojené konanie v prípade, ak existuje úzka spojitosť medzi jednotlivými žalobami, a sú naplnené podmienky hospodárnosti a efektivity. Uznal zodpovednosť za škodu pre

Global Compactu a aj v súčasnosti majú aktívny status.¹⁴² Navonok si teda zachovávali svoj dobrý imidž.

4.4. Dobrovoľné kódexy nevedú ku vzniku medzinárodnej obyčajovej normy

Kapitola ukázala, že hoci sú *soft law* inštrumenty okrem štátov priamo adresované aj nadnárodným korporáciám a im ukladajú povinnosť pri výkone činnosti rešpektovať ľudské práva, sú pomerne neefektívne.

Štáty uplatňujú nástroje *soft law* spôsobom, ktorý neoslabuje ich postavenie dominantného subjektu medzinárodného práva. Potvrdzujú to nízka efektivita NKM pôsobiacich v rámci OECD i slabá implementácia Dohovoru MOP. Šírenie dobrovoľných iniciatív je navyše pomalé. Napríklad *Global Compact* má po pätnástich rokoch dvanásťtisíc členov, z toho je osemtisíc korporácií.¹⁴³ Ako sa konštatuje v úvode diplomovej práce, v globálnej ekonomike pôsobí 77-tisíc nadnárodných korporácií, znamená to, že ku *Global Compactu* sa zatiaľ prihlásilo čosi vyše 10 % z nich.

Spôsob prijímania a následná implementácia posudzovaných *soft law* inštrumentov nepotvrďuje Baaedeho tézu, že by mohli vyvolať kryštalizáciu medzinárodnej obyčajovej normy, ukladajúcu zodpovednosť nadnárodným korporáciám za porušovanie ľudských práv. Navyše medzinárodnoprávni teoretici túto koncepciu v súčasnosti ani nerozvíjajú.

Nemožno však vylúčiť, že nástroje *soft law* by v budúcnosti mohli viesť ku vzniku medzinárodnej obyčajovej normy. Podmienkou však je, aby spoločenský tlak vyvolal záujem medzinárodných organizácií a štátov dôraznejšie vyžadovať zodpovednosť nadnárodných korporácií za porušovanie ľudských práv.

nigérijskú spoločnosť. Citované z: ALONGI, Francesco. The Shell Nigeria Case and the Environmental Liability of Parent Companies for Conduct of Their Foreign Subsidiaries, *Environmental Law Survey* 2013.s. 36-45.

¹⁴² VOEGTLIN, Christian. Global Governance: CSR and the Role of the UN Global Compact, unedited version of a paper published in *Journal of Business Ethics*, s.4.

¹⁴³ *UN Global Compact Participants* [online]. [unglobalcompact.com](https://www.unglobalcompact.org/ParticipantsandStakeholders/index.html) [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <<https://www.unglobalcompact.org/ParticipantsandStakeholders/index.html>>.

5. INÉ NÁSTROJE PRIAMEJ ZODPOVEDNOSTI

Medzinárodné právo v súčasnosti neponúka žiadny normatívny rámec stanovujúci priamu zodpovednosť nadnárodných korporácií za porušovanie ľudských práv. Existujú len prostriedky regulácie mimoprávnej, ktoré sa ukazujú ako málo efektívne. Ľudskoprávni aktivisti a právnici preto hľadajú akékoľvek iné spôsoby, ktoré by primali nadnárodné korporácie dodržiavať ľudské práva a postihovať ich porušovanie.

Takýmto prostriedkom by mohol byť americký federálny zákon *Alien Tort Claims Act* (ATCA) z roku 1789. Z teoretického hľadiska jeho kreatívny výklad priznáva zodpovednosť za porušovanie kogentných noriem medzinárodného práva akejkoľvek právnickej osobe bez ohľadu na sídlo a miesto výkonu činnosti. Začiatkom 80. rokov minulého storočia totiž umožnil cudzincom – fyzickým aj právnickým osobám – požadovať nápravu pri porušení ľudských práv spáchaných mimo územia USA. Šlo o žaloby cudzích štátnych príslušníkov, ktorí žiadali náhradu škody spôsobenej protiprávnym konaním porušujúcim medzinárodné obyčajové právo, ako vojnové zločiny či zločiny proti ľudskosti.¹⁴⁴

Zákon dlhý čas existoval len ako prosté vyhlásenie o jurisdikcii amerických súdov.¹⁴⁵ Jeho stručné ustanovenie „*The district courts shall have original jurisdiction of any civil action by an alien for a tort only, committed in violation of the law of nations or a treaty of the United States*“¹⁴⁶ však vyvolal diskusie i nemalé očakávania, že sa stane nástrojom na vynútenie zodpovednosti nadnárodných korporácií za porušovanie ľudských práv.

Zákon ATCA pôvodne slúžil ako právny prostriedok, ktorý ukladal občianskoprávnu zodpovednosť za protiprávne konanie pirátov na voľnom mori. Cudzinci podľa neho mohli žalovať o vydanie veci či náhradu škody pred americkými súdmi, ak sa piráti snažili zbaviť ulúpeného majetku v prístavoch na území USA.¹⁴⁷ Hoci existuje len pár záznamov týkajúcich sa legislatívnej histórie tohto zákona, historici sa zhodujú na tom, že účelom bolo vytvoriť

¹⁴⁴ US Supreme Court Bars Extraterritorial Application of „Alien Tort Claim Statute“ *Rejects Claims of Alleged Corporate Liability for Foreign States Human Rights Violations* [online]. skadden.com. 23. apríl 2013 [cit 3. mája 2015]. Dostupné na <<http://www.skadden.com/insights/us-supreme-court-bars-extraterritorial-application-alien-tort-statute-rejects-claims-allege>>.

¹⁴⁵ MCBARNET, Doreen, VOICULESCU, Aurora, CAMPBELL, Tom. *The New Corporate Accountability: Corporate Social Responsibility and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. s. 151.

¹⁴⁶ 28 U.S.C. § 1350 (získané 3. mája 2015 <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/1350>).

¹⁴⁷ MCBARNET, Doreen, VOICULESCU, Aurora, CAMPBELL, Tom. *The New Corporate Accountability*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 150.

štandardy, ktoré by boli v súlade s právom národov. Prijatie zákona napovedá, že prvý americký kongres bol presvedčený o povinnosti USA dodržiavať a zakotviť právo národov do amerického právneho systému.¹⁴⁸

Zákon ATCA sa aplikuje v týchto prípadoch – žalobca je cudzinec a žaloba sa rieši ako občianskoprávny delikt upravený americkým právom. Protiprávne konanie potom musí porušovať medzinárodné obyčajové právo či medzinárodnú zmluvu uzavretú USA. ATCA pritom nevyžaduje, aby bol žalobca prítomný na území USA, ani aby sa protiprávne konanie uskutočnilo len na území USA. Žalovaný môže byť jednotlivец či skupina (teda aj nadnárodná korporácia) a môže byť akejkoľvek národnosti, vrátane občana USA.¹⁴⁹

Prelomovým prípadom sa stal v roku 1980 *Filartiga v. Peña Irala*. Paraguajský občan Joelito Filartiga zomrel na následky mučenia paraguajským policajtom Peňom Iralom. Ten žil v čase vedenia sporu v USA a Filartigovi príbuzní na základe zákona ATCA žiadali za jeho smrť náhradu škody pred americkými súdmi. V civilnoprávnom procese im ju priznali, pretože protiprávny čin svojou závažnosťou porušil medzinárodné právo.¹⁵⁰

Ďalší prelom prinieslo rozhodnutie vo veci *Kadic v. Karadžic* v roku 1995. Dovtedy sa zákon ATCA aplikoval len na konanie osôb, ktoré mali postavenie štátneho orgánu. Tentoraz však súd konštatoval, že na niektoré zločiny podľa medzinárodného práva – napríklad genocídu, obchod s ľuďmi či nútené práce – sa ATCA aplikuje aj na súkromné osoby (Radovan Karadžic bol politický vodca bosenských Srbov). Nemusí sa tak jednať o osoby v postavení štátneho orgánu.¹⁵¹

Spor *Presbyterian Church of Sudan et al. v. Talisman Energy, Inc. et al.* sa týkal činnosti korporácie. Kanadská ropná spoločnosť Talisman Energy bola obvinená, že sudánskej vláde napomáhala pri páchaní genocídy, zločinov proti ľudskosti a iných vojnových zločinov.

¹⁴⁸ ADAMSKI, Theresa. The Alien Tort Claims Act and Corporate Liability: A Threat to the United States' International Relations. *Fordham International Law Journal*, 2011, roč. 34, č. 6, s. 1507.

¹⁴⁹ Tamže, s.1510.

¹⁵⁰ *Filartiga v. Peña-Irala*, 630 F.2d 876 (2d Cir. 1980) (získané 3.mája 2015 z https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/xsp/.ibmmodes/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl-nat.nsf/27721C1B47E7CA90C1256D18002A2565/CASE_TEXT/Filartiga%20v.%20Pena-Irala%20-%20Decision%20of%2030%20June%201980.pdf).

¹⁵¹ *Kadic v. Karadžic*, 70 F. 3rd 232 (2nd Cir. 1995) (získané 3.mája 2015 z https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/xsp/.ibmmodes/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl-nat.nsf/15538DB87C1ED490C1256D180031E96C/CASE_TEXT/Doe%20%20Kadic%20v.%20Karadzic%20-%20Decision%20of%2013%20October%201995.pdf).

Americké súdy uznali svoju jurisdikciu prejednávať túto otázku, no prípad napokon zamietli. Jadrom sporu bolo určenie zodpovednosti za pomoc pri páchaní napadnutých skutkov. Odvolací súd v tomto prípade použil kritériá medzinárodného práva, podľa ktorých nestačí, ak nadnárodná korporácia má len samotnú–vedomosť o páchaní skutkov. Jej konanie musí smerovať k podpore pri ich páchaní, čo sa v prípade Talisman Energy nepodarilo preukázať. Odvolací súd v tomto prípade neskúmal, či korporácie môžu byť uznané zodpovednými za porušovanie medzinárodného práva. Obmedzil sa len na konštatovanie, že žalobcovi sa nepodarilo preukázať žalobné tvrdenia, preto súd neposudzoval otázku zodpovednosti nadnárodnej korporácie podľa medzinárodného práva.¹⁵²

Počiatkové očakávania, že americké súdy by mohli poslúžiť ako prostriedok na určenie zodpovednosti nadnárodných korporácií za porušovanie medzinárodných ľudských práv, časom zoslabli. Vytriezvenie priniesol prípad *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum* z roku 2013. Žalobcovia, občania Nigérie, tvrdili, že Royal Dutch Shell cez svoju nigérijskú dcérsku spoločnosť spolupracoval s nigérijskou vládou pri brutálnom zásahu voči domorodým obyvateľom s cieľom agresívne rozvinúť ťažbu ropy v delte rieky Niger Ogoni.

Odvolací súd v tomto prípade konštatoval, že nadnárodné korporácie nemôžu byť uznané zodpovednými za porušovanie ľudských práv podľa medzinárodného práva prostredníctvom zákona ATCA. Dvaja z troch sudcov sa zhodli, že obyčajové medzinárodné právo neposkytuje možnosť uznať nadnárodné korporácie vinnými za spáchanie zločinov podľa medzinárodného práva, preto neexistuje štandard na uznanie zodpovednosti za toto protiprávne konanie ani podľa zákona ATCA. Vychádzali z toho, že žiadna korporácia zatiaľ nebola subjektom zodpovednosti (či už občianskoprávnej alebo trestnoprávnej) na základe medzinárodného obyčajového práva ľudských práv. Proti tomu sa postavil oponujúci sudca, ktorý argumentoval, že naopak neexistuje žiaden medzinárodnoprávny dokument, ktorý by zodpovednosť nadnárodných korporácií vylučoval.¹⁵³

¹⁵² *Presbyterian Church of Sudan et al. v. Talisman Energy, Inc. et al.*, Docket No. 07-0016-cv (October 2, 2009) (získané 3.mája 2015 z <https://casetext.com/case/presbyterian-church-v-talisman-energy>).

¹⁵³ *Kiobel case: US Supreme Court Review on Alien Tort Claims Statute* [online].business/humanrights.org [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na <<http://business-humanrights.org/en/corporate-legal-accountability/special-issues/kiobel-case-us-supreme-court-review-of-alien-tort-claims-act>>.

Prípád *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum* sa dostal až pred Najvyšší súd USA – ako vôbec prvý, v ktorom bola korporácia obvinená s porušovania ľudských práv.¹⁵⁴ Súd sa sústredil na otázku, či ATCA vôbec umožňuje americkým súdom prejednávať porušovanie noriem medzinárodného práva, spáchaných mimo územia USA. Konštatoval, že pri aplikácii amerických zákonov by sa mala uplatniť zásada tzv. „*presumption against extraterritoriality*“. Znamená, že pokiaľ sa nepreukáže opačný zámer, má sa za to, že americké zákony sa aplikujú len v rámci teritoriálnej jurisdikcie USA. Najvyšší súd pritom konštatoval, že v prípade *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum* sa nepodarilo preukázať dostatočné spojenie s USA, keďže všetko relevantné konanie sa uskutočnilo na území iného štátu.¹⁵⁵

Faktom zostáva, že praktické uplatnenie zákona ATCA v podstate nikdy nevedlo k priznaniu zodpovednosti nadnárodných korporácií za porušovanie medzinárodných ľudských práv. Mnoho významných prípadov, ako *Wiwa v. Roal Dutch Petroleum*, *Wiwa v. Anderson* alebo *Wiwa v. Shell Petroleum Development Company* sa skončilo mimosúdny vyrovnaním. To platí aj pre *Doe v. Unocal*, vôbec prvý prípad, v ktorom sa podľa zákona ATCA prejednávalo konanie nadnárodnej korporácie.¹⁵⁶ Išlo o určenie zodpovednosti za spoluvinu energetickej spoločnosti Unocal pri porušovaní ľudských práv spáchaných mjanmarskou armádou.¹⁵⁷

V súčasnosti je zrejme predčasné robiť konečný záver o osude zákona ATCA. Ani prípad *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum* nepriniesol dostatočne jasnú odpoveď na otázku, či je možné na základe tohto zákona prisúdiť nadnárodným korporáciám zodpovednosť za účasť na porušovaní ľudských práv či iného protiprávneho konania podľa medzinárodného práva. Odvolací súd druhého okruhu síce vyslal jasnú správu, že takúto zodpovednosť na základe tohto zákona neuznáva, ďalšie odvolacie súdy však k takto jednoznačnému záveru

¹⁵⁴ *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.*, 06-4800-cv, 06-4876-cv (17 September 2010) [online].online.wsj.com, 17. september 2010 [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na < <http://online.wsj.com/public/resources/documents/091710atsruling.pdf>>.

¹⁵⁵ *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.No.10-1491 (17 April 2013)* [online].supremecourt.gov [cit. 3.mája 2015]. Dostupné na < http://www.supremecourt.gov/opinions/12pdf/10-1491_16gn.pdf>.

¹⁵⁶ DE BRABANDERE, Eric. Non-State Actors and Human Rights, Corporate Responsibility and the Attempts to Formalize the Role of Corporations as Participants in the International Legal System. In D'ASPREMONT, Jean.*Participants in the International Legal System. Multiple Perspectives on Non-State Actors in International Law*. Abingdon:Routledge, 2011,s. 279.

¹⁵⁷ *Doe v. Unocal*, 395 F.3d 932 (9th Cir. 2002) (získané 3.mája 2015 z http://www.escribnet.org/sites/default/files/9th_Circuit_decision_0.pdf).

nedospeli.¹⁵⁸ Až ďalšie kauzy definitívne rozhodnú o účinnosti tohto nástroja. V prípade *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum* však Najvyšší súd USA vyslal jasnú správu, akým smerom sa uberá súčasná americká judikatúra.

¹⁵⁸ ADAMSKI, Theresa. The Alien Tort Claims Act and Corporate Liability: A Threat to the United States' International Relations. *Fordham International Law Journal*, 2011, roč. 34, č. 6, s 1537.

6. ZÁVER

Postavenie nadnárodných korporácií v medzinárodnom práve je predmetom debát už dlhé roky. Nik nepochybuje, že globalizácia vytvára užšie vzťahy medzi štátnymi inštitúciami a ekonomickými aktérmi. Postavenie štátov ako primárnych nositeľov ľudskoprávných povinností sa oslabuje a nadnárodné korporácie sa stávajú významnými hráčmi aj v tejto oblasti. Vertikálny vzťah medzi jednotlivcom a štátom sa v novej ekonomickej a sociálno-politickej realite ukazuje ako nedostačujúci a odráža sa to aj vo vývoji medzinárodného práva ľudských práv. Stávajú sa centrálnou otázkou *Global Governance* a stále viac diskutovanou problematikou.

Diplomová práca sa pokúsila priblížiť vývoj medzinárodnoprávného vzťahu medzi nadnárodnými korporáciami a ľudskými právami od nástupu globalizácie. Cieľom výskumu bola analýza možností medzinárodného práva ukladať korporáciám povinnosť dodržiavať ľudské práva. Práca vychádzala z tézy, že pre posúdenie zodpovednosti nadnárodných korporácií podľa medzinárodného práva je rozhodujúce určiť, či v súčasnosti možno hovoriť o nadnárodných korporáciách ako o subjektoch medzinárodného práva.

Výskumné závery možno zhrnúť do nasledujúcich bodov:

1. Štáty aj v tomto štádiu vývoja medzinárodného práva zostávajú primárnymi nositeľmi ľudskoprávných obligácií. Doktrína štátneho centralizmu sa nemení ani napriek rýchlym zmenám sociálno-ekonomických vzťahov vyvolaných globalizáciou. Preneseniu časti zodpovednosti na nadnárodné korporácie nateraz bráni viacero problematických aspektov, s ktorými by sa súčasné medzinárodné právo nedokázalo vysporiadať. Ťažko predstaviteľná je napríklad situácia, keby o rozsahu a obsahu ľudských práv rozhodovali podnikateľské subjekty bez demokratického mandátu.

2. Nadnárodné korporácie disponujú len čiastočnou či marginálnou medzinárodnou subjektivitou, ktorú im priznávajú medzinárodné zmluvy. Vývoj medzinárodného práva sa síce uberá smerom ku zmene klasickej ortodoxnej teórie subjektov a subjektivity, v súčasnosti však nemožno hovoriť o zmene paradigmy. V tejto súvislosti treba upozorniť, že mnohí medzinárodnoprávni teoretici sa prikláňajú k zmene terminológie a uprednostňujú pojem

aktéri (*participants*) pred zaužívaným pojmom subjekty. Zmena tradičného vnímania subjektivity *by de lege ferenda* mohla prekonať teoretickú prekážku, ktorá znemožňuje uložiť nadnárodným korporáciám priamu zodpovednosť za dodržiavanie ľudských práv.

3. Nadnárodné korporácie v súčasnosti nemajú priamu medzinárodnú zodpovednosť za dodržiavanie ľudských práv. Nedisponujú ani priamou zodpovednosťou za zločiny podľa medzinárodného práva, hoci v rámci medzinárodnoprávnej náuky prevláda názor, že v prípade najťažších zásahov do ľudských práv, zakladajúcich porušenie noriem *ius cogens*, by ju mať mali. V súčasnosti ale v rámci medzinárodného trestného práva neexistuje mechanizmus na vynútenie medzinárodnej trestnoprávnej zodpovednosti nadnárodných korporácií.

4. Zo zavedeného širokého spektra dobrovoľných iniciatív a záväzkov pre nadnárodné korporácie vo vzťahu k ľudským právam nemožno usudzovať, že sa stanú základom pre kryštalizáciu medzinárodnej obyčajovej normy. Chýbajú im k tomu efektívne nástroje a opatrenia, sprevádzané účinnou implementáciou a politickými vyhláseniami, ktorými by preukázali, že dobrovoľné kódexy považujú za svoje medzinárodnoprávne záväzky.

5. Americký zákon ATCA sa neukázal ako efektívny spôsob, ktorý by dokázal nadnárodné korporácie prinútiť k dodržiavaniu ľudských práv. Do dnešného dňa neumožnil uložiť priamu zodpovednosť nadnárodným korporáciám za porušovanie kogentných noriem medzinárodného práva. Ako problematická sa ukázala otázka extraterritoriality.

Za najdôležitejší možno považovať fakt, že v súčasnosti ešte nemožno hovoriť o existencii takých spoločenských a mocenských okolností, ktoré by napovedali kryštalizácii medzinárodnej obyčajovej normy. Potvrďuje to nesúrodá prax štátov a ich nedostatočné presvedčenie o záväznosti medzinárodných pravidiel, ktoré by ukladali nadnárodných korporáciám priamu zodpovednosť za porušovanie ľudských práv. Výsledkom bolo neprijatie Noriem OSN a odklon od normatívnej právnej regulácie. Štáty síce prijímajú kódexy správania sa pre nadnárodné korporácie, no majú však len povahu *soft law* a pomerne neefektívny spôsob uplatňovania. Naznačuje to všeobecnú neochotu štátov oslabiť svoje postavenie primárneho subjektu medzinárodného práva.

Na tvorbe tohto konceptu sa významne podieľal zvláštny predstaviteľ OSN pre ľudské práva Ruggie. Panuje všeobecná zhoda, že sa mu v rámci existujúceho právneho stavu podarilo nájsť východisko z akejsi slepej uličky. Na druhej strane nastolený trend, keď sa ochrana ľudských práv pred negatívnymi zásahmi nadnárodných korporácií ocitá mimo sféry normatívnej právnej regulácie, vyvoláva opodstatnené obavy. Ochrana ľudských práv sa totiž mení na prostú záležitosť marketingovej a obchodnej stratégie, akéhosi „obchodného rizika“ zakalkulovaného do podnikateľských zámerov.

Medzinárodné právo v súčasnosti nedisponuje žiadnym nástrojom, ktoré by mohlo týmto negatívnym zásahom zabrániť, prípadne ich postihovať. Vyústenie problematiky zodpovednosti nadnárodných korporácií za dodržiavanie ľudských práv do sféry globálnej správy sa ukazuje ako nedostatočné. O účinnosti dobrovoľnej regulácie akýmisi pozitívnymi príkladmi, na ktorej je postavený *Global Compact*, možno úspešne pochybovať. Potvrdzujú to nové a nové prípady, v ktorých sú nadnárodné korporácie podozrivé z porušovania ľudských práv. Negatívne zásahy do ľudských práv zo strany nadnárodných korporácií tak budú nepochybne pokračovať ďalej a je až otázkou budúceho vývoja, či sa s nimi medzinárodné spoločenstvo vysporiada aj nástrojmi *hard law*.

BIBLIOGRAFIA

Monografické publikácie

BENEDEK, Wolfgang, DE FEYTER, Koen, MARRELLA, Fabrizio. *Economic Globalization and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 350 s. ISBN 9780521187633.

CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 613 s. ISBN 978-0-19-928846-5.

ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Medzinárodné právo verejné*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, 881 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodné právo verejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, 448 s. ISBN 978-80-87212-86-8.

MCBARNET, Doreen, VOICULESCU, Aurora, CAMPBELL, Tom. *The New Corporate Accountability: Corporate Social Responsibility and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 585 s. ISBN 978-0-521-86818-1.

Zborníky

DE BRABANDERE, Eric. Non-State Actors and Human Rights, Corporate Responsibility and the Attempts to Formalize the Role of Corporations as Participants in the International Legal System. In D'ASPREMONT, Jean. *Participants in the International Legal System. Multiple Perspectives on Non-State Actors in International Law*. Abingdon: Routledge, 2011, s. 268-283.

WEISSBRODT, David, KRUGER, Muria. Human Rights Responsibilities of Businesses as Non-State Actors. In ALSTON, Philip(ed). *Non-state actors and human rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 318-319.

Odborné články:

ADAMSKI, Theresa. The Alien Tort Claims Act and Corporate Liability: A Threat to the United States' International Relations. *Fordham International Law Journal*, 2011, roč. 34, č. 6, s. 1500-1543.

BAXI, Upendra. Market Fundamentalisms: Business Ethics at the Altar of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2005, roč. 5, č.1, s. 1-26.

ČERNIČ, Jernej Letnar. Corporate Responsibility for Human Rights: A Critical Analysis of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises. *Hanse Law Review*, 2008, roč. 3, č. 1, s. 71-101.

ČERNIČ, Jernej Letnar. Corporate Responsibility for Human Rights: Analyzing the ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy. *Miskolc Journal of International Law*, 2009, roč. 6, č. 1, s. 24-34.

DEL PONTE, Kareen G. Formulating Customary International Law: An Examination of the WHO International Code of Marketing Breastmilk Substitutes. *Boston College International and Comparative Law Review*, 1982, roč. 5, č. 2, s. 377-403.

DURUIGBO, Emeka. Corporate Accountability and Liability for International Human Rights Abuses: Recent Changes and Recurring Challenges. *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2008, roč. 6, č. 2, s. 222-261.

GOTZMANN, Nora. Legal Personality of the Corporation and International Criminal Law: Globalization, Corporate Human Rights Abuses and the Rome Statute. *Queensland Student Law Review*. 2008, roč. 1, č. 1, s. 37-54.

JÄGERS, Nicola. UN Principles on Business and Human Rights: Making Headway Towards Real Corporate Accountability? *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2011, roč. 92, č.2, s. 159-163.

LAUTERPACHT, Elihu. International Law and Private Foreign Investment. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. 1997, roč. 4, č. 2, s. 259-276.

MIRETSKI, Pini Pavel, BACHMANN, Sascha-Dominik. The UN „Norms on the Responsibility of Transnational Corporations and Other Business Entities with Regard to Human Rights“: A Requiem. *DEAKIN LAW REVIEW*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 5-41.

RASCHE, Andreas, GILBERT, Dirk Ulrich. Institutionalizing global governance – the role of the United Nations Global Compact. *Business Ethics: A European Review*, december 2011, roč. 21, č. 1, s. 100-114.

RATNER, Steven R. Corporations and Human Rights: a Theory of Legal Responsibility. *The Yale Law Journal*, 2001. roč. 111, č. 443, s. 443-545.

VAN DEN HERIK, Larissa, ČERNIČ, Jernej Letnar. Regulating Corporations under International Law: From Human Rights to International Criminal Law and Back again. *Journal of International Criminal Justice*, júl 2010, roč. 8, č. 3, s. 725-743.

VÁZQUEZ, Carlos Manuel. Direct vs. Indirect Obligations of Corporations Under International Law .43 *Columbia Journal of Transnational Law*, 2005, s. 927-959.

VOEGLIN, Christian, PLESS, Nicola Manuela. Global Governance: CSR and the Role of the UN Global Compact. *Journal of Business Ethics*, 2014, roč. 122, č. 2, s. 179-191.

Elektronické zdroje

BP Annual Report and Form 20-F 2013 [online]. bp.com. 6. marec 2013 [cit. 3. mája 2015].

Dostupné na

<https://www.google.sk/#tbs=li:1&q=http:%2F%2Fwww.bp.com%2Fcontent%2Fdam%2Fbp%2Fpdf%2Finvestors%2FBP_Annual_Report_and_Form_20F_2013.pdf>.

ČERNIČ, Jernej Letnar. *The 2011 Update of the Guidelines for Multinational Enterprises* [online]. Asil.org. 10. február 2012 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na

<<http://www.asil.org/insights/volume/16/issue/4/2011-update-oecd-guidelines-multinational-enterprises>>.

Kiobel case: US Supreme Court Review on Alien Tort Claims Statute [online].business/humanrights.org [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na <<http://business-humanrights.org/en/corporate-legal-accountability/special-issues/kiobel-case-us-supreme-court-review-of-alien-tort-claims-act>>.

OECD Watch -10 Years On: Assessing the contribution of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises to responsible business conduct, 2010 [online].oecdwatch.org, jún 2010 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na < http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_3550>.

OECD Watch statement on the update of the OECD Guidelines for MNEs: Improved Content and scope, but procedural shortcomings remain [online]. Oecdwatch.org, 25 máj 2011 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na <http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_3675>.

SCHUTTER DE, Olivier. *FIDH – Guide on recourse mechanisms* [online]. Fidh.org, 12. marca 2012 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na < https://www.fidh.org/IMG/pdf/guide_entreprises_uk-intro.pdf>.

TED Case Studies, NIKE: NIKE Shoes and Child Labour in Pakistan [online].1.american.edu [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na < <http://www1.american.edu/ted/nike.htm> >.

The Price of Oil, Corporate Responsibility and Human Rights Violations in Nigeria's Oil Producing Communities [online] hrw.org. 3. januára 1999 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na < <http://www.hrw.org/reports/1999/nigeria/nigeria0199.pdf>>.

World Investment Report 2006 [online].unctad.org. 2006 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na <http://unctad.org/en/Docs/wir2006_en.pdf>.

Joint views of the IOE and ICC on the draft „Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights“ [online]. reports-

and-materials.org. máj 2008 [cit. 3. mája 2015]. Dostupné na < <http://www.reports-and-materials.org/sites/default/files/reports-and-materials/IOE-ICC-views-UN-norms-March-2004.doc>>.

Dokumenty OSN

Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 217(III) z 10. decembra 1948, *Všeobecná deklarácia ľudských práv*.

UNHCR „Commission on Human Rights Report on the sixtieth session (15 March -23 April 2004)“ UN Doc E/CN.4/2004/127, E/2004/23, Resolution No. 2004/116 (20. April 2004).

UNHCR „Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development, „*Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights*“, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie“ UN Doc A/HRC/8/5 (7 April 2008).

UNHCR „Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development, Business and human rights: Towards operationalizing the “protect, respect and remedy” framework, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises UN Doc A/HRC/11/13 (22 April 2009).

UNHCR „Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, „*Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework*““ UN Doc A/HRC/17/31 (21 March 2011).

UNHCR „Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, *Business and human rights: further steps toward the operationalization of the “protect, respect and remedy” framework*“ UN Doc A/HRC/14/27 (9 April 2010).

UNHCR „Report of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Report of the United Nations High Commissioner on Human Rights on the responsibilities of transnational corporations and related business enterprises with regard to human rights“ UN Doc. E/CN.4/2005/91.

UNHCR „Resolution adopted by the Human Rights Council 17/4 Human rights and transnational corporations and other business enterprises“ UN Doc A/HRC/RES/17/4 (6 July 2011).

UNHRC (Sub-Commission) „*Responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights*“, Sub-Commission resolution 2003/16 UN Doc. E/CN.4/Sub.2/2003/L.11 at 52 (2003).

UNHRC „Implementation of General Assembly Resolution 60/251 of 15 March 2006 Entitled „Human Rights Council“*Business and Human Rights: Mapping International Standards of Responsibility and Accountability for Corporate Acts*” Report of the Special Representative of the Secretary-General (SRSG) on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises“ UN Doc A/HRC/4/035 (9 February 2007).

UNHRC „*Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights*“ UN Doc E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2 (2003).

UNHRC „Promotion and Protection of Human Rights „*Interim Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises*““ UN Doc E/CN.4/2006/97 (22 February 2006).

UNHRC „Report of the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities on its Fiftieth Session“Geneva, 3-28 August 1998 UN Doc E/CN.4/Sub.2/1998/45 (1998).

Právne predpisy

28 U.S.C. § 1350 (získané 3. mája 2015 z <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/1350>).

Predpis č. 32/1955, vyhláška ministra zahraničných vecí o Dohovore o zabránení a trestaní zločinu genocídia, účinného ku dňu 3.8.1955.

Iné

HARRISSON, James. *An Evaluation of the Institutionalization of Corporate Human Rights Due Diligence*. 26. júl 2012, Warwick School Of Law Research Paper No. 2012/18.

HUMMEL, Hartwig. „*The Global Compact: Symbolic or Regulative Politics? The United Nations and Transnational Corporations*“. Paper for the conference: „Market Making and Market Shaping in the Global Political Economy“, December 16-17, 2005, Hagen, draft version.

CHETAİL, Vincent. *The Legal Personality of Multinational Corporations, State Responsibility and Due Diligence*. 6. december 2013. Unity and Diversity of International Law Essays in Honour of Prof. Pierre-Marie Dupuy. s 105-130.

KAMMINGA, Menno. T. *Corporate Obligations under International Law*. Paper presented at the 71st Conference of the International law Assosiation, plenary session on Corporate Social responsibility and International Law, Berlin, 17. August, s. 1-7.

KNOX, John H. *The Ruggie Rules: Applying Human Rights Law To Corporations*. 6. august 2011, The UN Guiding Principles on Business and Human Rights, Wake Forest Legal Studies Paper No. 1916664. *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, OECD Publishing (získané 3. mája 2015 z <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>).

Law Report of Trials of War Criminals, Selected and Prepared by The United Nations War Crime Commission, Volume X, The I.G. Farben and Krupp Trials, 1949. (získané 3. mája 2015 z <http://www.yalelawjournal.org/article/corporations-and-human-rights-a-theory-of-legal-responsibility>).

OECD Guidelines for Multinational Enterprises, OECD Publishing (získané 3.mája 2015 z <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>).

RUGGIE, John Gerard. „*Business and Human Rights: The Evolving International Agenda.*“ Corporate Social Responsibility Initiative, Working Paper No. 31. 2007, MA: John F. Kennedy School of Government, Harvard University.

RUGGIE, John, Gerard. *Global Governance and „New Governance Theory“: Lessons from Business and Human Rights.* 16. jún 2011.

Směrnice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování podniků v globálním kontextu (získané 3. mája 2015 z <https://mneguidelines.oecd.org/text/MNEGuidelines%C4%8Ce%C5%A1tina.pdf>).

ŠAFAŘÍK, Radan. *Odpovědnost nadnárodních společností podle mezinárodního práva: Diplomová práce.* Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2009. 63 s. Vedúci diplomovej práce Kateřina Novotná.

Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy (získané 3. mája 2015 z http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf).

Tripartitní deklaráce zásad o nadnárodních podnicích a sociální politice (získané 3. mája 2015 z http://www.cmkos.cz/data/articles/down_353.pdf).

Judikáty

Doe v. Unocal, 395 F.3d 932 (9th Cir. 2002) (získané 3. mája 2015 z http://www.escribnet.org/sites/default/files/9th_Circuit_decision_0.pdf).

Filártiga v. Peña-Irala, 630 F.2d 876 (2d Cir. 1980) (získané 3. mája 2015 z https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl-nat.nsf/27721C1B47E7CA90C1256D18002A2565/CASE_TEXT/Filartiga%20v.%20Pena-Irala%20-%20Decision%20of%2030%20June%201980.pdf).

Kadic v. Karadzic, 70 F. 3rd 232 (2nd Cir. 1995) (získané 3. mája 2015 z https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl-nat.nsf/15538DB87C1ED490C1256D180031E96C/CASE_TEXT/Doe%20&%20Kadic%20v.%20Karadzic%20-%20Decision%20of%2013%20October%201995.pdf).

Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co., 06-4800-cv, 06-4876-cv (17 September 2010) (získané 3. mája 2015 z <http://online.wsj.com/public/resources/documents/091710atsruling.pdf>).

Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co., No.10-1491 (17 April 2013) (získané 3. mája 2015 z http://www.supremecourt.gov/opinions/12pdf/10-1491_16gn.pdf).

Presbyterian Church of Sudan et al. v. Talisman Energy, Inc. et al., Docket No. 07-0016-cv (October 2, 2009) (získané 3. mája 2015 z <https://casetext.com/case/presbyterian-church-v-talisman-energy>).

Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949 (získané 3. mája 2015 z <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>).